

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра української літератури

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ
ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу, 602 групи
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література)»

Остафійчук Інга Олегівна

Керівник: асист., к. філол. н. Меленчук О. В.

Рецензент _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №

Від « » _____ 2021 р.

зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК ЯК ПИСЬМЕННИК.....	6
Розділ II. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА.....	16
2.1. Особливості дитячих оповідань В. Горбатюка (на матеріалі збірок «Хто перший?» та «Золоті кораблі»).....	16
2.2. Проблемно-тематичні аспекти малої прози В. Горбатюка.....	24
Розділ III. ПОВІСТЕВА ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА (на матеріалі збірки «Птиці над нами»).....	39
Розділ IV. ПРОБЛЕМАТИКА ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СЛОВО І МЕЧ»).....	50
4.1. Події та галерея образів діячів української культури у романі «Слово і меч».....	50
4.2. Документальна основа роману «Кручі» як засіб увиразнення оповіді....	53
Розділ V. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА У ЗЗСО.....	66
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

Горизонти літературного сузір'я сучасного українського письменства настільки широкі, що неможливо сповна злічити майстрів художнього слова, які своїми творами збагачують українську літературу, розширюють уявлення про світ, – такий багатогранний і неоднозначний. Різноманітні твори сучасних письменників задовольняють найвибагливіші читацькі смаки, бо кожен знаходить для себе ті книги, які дарують задоволення від прочитаного та збагачують світогляд.

У 1970-х роках заявив про себе в літературі талановитий письменник з Поділля – Василь Іванович Горбатюк, який друкував перші оповідання у місцевих та всеукраїнських літературних виданнях. Відтоді з-під пера подільського літератора вийшло чимало прозових творів, які засвідчують любов до літературної праці їхнього автора. На жаль, у сучасному літературознавстві бракує цілісного дослідження, яке б узагальнювало творчі здобутки Василя Горбатюка – нині відомого подільського прозаїка, публіциста, члена Національної спілки письменників України (1984), лауреата багатьох літературних премій (Хмельницької міської імені Богдана Хмельницького (2001), обласних – імені Микити Годованця (2004), літературно-публіцистичної премії імені Григорія Костюка (2005), з публіцистики імені Дмитра Прилюка (2016), другої премії всеукраїнського конкурсу оповідання «Що записано в книгу життя» (2003), регіональних – «Скарби землі Болохівської» (2008), імені Якова Гальчевського «За подвижництво у державотворенні» (2010), всеукраїнських – імені Тодося Осьмачки (2015), міжнародних – імені Івана Кошелівця (2012) тощо.

В останні десятиліття своєї творчої діяльності В. Горбатюк більше звертається до художньо-документального жанру, внаслідок чого побачили світ книги про Павла Богацького, Миколу Чирського, про національно-визвольні змагання кінця XIX – першої половини XX століття тощо. Найбільш цінним є те, що на сторінках художньо-документальних творів письменник вміщує документальні свідчення про різні події, а, отже, залучає

й широкий масив мемуарних джерел, пов'язаних з відомими постатями кінця XIX – початку XX століття. Крім того, письменник вдало відтворює та передає атмосферу того часу, майстерно змальовує характери та образи відомих діячів, що розкривають специфіку української ментальності, моделює карколомні ситуації та, що примітно, кожен його твір сповнений любов'ю до національної історії та культури в цілому. З огляду на це, **актуальність** нашого дослідження полягає в тому, що зважаючи на малодослідженість творчого доробку В. Горбатюка, існує потреба в більш детальному аналізі малої прози письменника, особливо художньо-документального роману «Слово і меч».

Метою дослідження є комплексний аналіз художнього доробку В. Горбатюка в жанрово-стильовому аспекті. Для реалізації мети, визначено низку завдань:

- розкрити літературний портрет письменника;
- здійснити аналіз публікацій про життєвий і творчий шлях В. Горбатюка;
- проаналізувати стильові особливості малої прози В. Горбатюка;
- схарактеризувати проблемно-тематичні аспекти оповідань для дітей та підліткової аудиторії;
- розглянути авторську інтерпретацію подій та образів видатних постатей початку XX століття у романі «Слово і меч»;
- визначити структурні елементи роману «Слово і меч»;
- простежити документальну основу роману «Слово і меч»;
- з'ясувати характер і зміст уведеного автором листування відомих діячів української культури у роман «Слово і меч» тощо.

Для реалізації мети і завдань наукового дослідження, **об'єктом** нашої дослідницької уваги постають літературно-критичні матеріали про життя і творчість В. Горбатюка, а також художні твори письменника, зокрема роман «Слово і меч».

Предметом дослідження є жанрово-стильові аспекти художньої прози В. Горбатюка.

Під час детального аналізу художнього доробку В. Горбатюка було застосовано такі **методи дослідження**: біографічний (для виявлення творчої індивідуальності В. Горбатюка, простеження становлення його світоглядних засад); естетико-функціональний (при розгляді сприйняття художніх творів та рівня їхньої естетичної вартості); психологічний (для з'ясування психології персонажів, читацького сприйняття творів); описовий, аналізу, синтезу.

Теоретико-методологічна основа магістерського дослідження: наукові дослідження О. Рарицького, публікації Б. Грищука, М. Красуцького, А. Сваричевського, Б. Теленька, М. Федунця, З. Філіпенко та ін.

Наукова новизна: вперше розглянуто й детально проаналізовано жанрово-стильові особливості художньої прози В. Горбатюка, досліджено документальну основу роману «Слово і меч», визначено його особливості в проблемно-тематичному аспекті.

Практичне значення роботи: результати дослідження можуть використовуватися для подальших наукових розвідок, а також при вивченні курсу «Сучасний літературний процес на Україні».

Структура магістерської роботи: дослідження складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І.

ВАСИЛЬ ГОРБАТЮК ЯК ПИСЬМЕННИК

Народився Василь Іванович Горбатюк 1 січня 1956 року в селі Гнатівці Хмельницького району Хмельницької області у простій селянській родині. Батько працював у колгоспі. Матері довелося у 1943 році зазнати гіркої долі від радянського режиму. Її було висилено на примусові роботи до Франції, землі якої тоді анексувала Німеччина. Після повернення додому, багато розповідала про той край, про українських дівчат з Полтавщини, які разом з нею перебували на примусовому засланні. Тоді й зародилося у душі малого хлопця бажання побачити і далеку Францію, і мальовничу Полтавщину.

У рідному селі закінчив середню школу, після якої навчався у Черноострівському професійному технічному училищі, а відтак перебував на військовій службі в армії. Свій трудовий шлях розпочинав токарем на Хмельницькому заводі тракторних агрегатів, перегодом бібліотекарем у Гнатівцях. Мабуть, саме тут загострилося почуття любові до художнього слова та рідної літератури. Бо ще в дитинстві захоплювався літературою і потайки мріяв стати письменником. Однак про свою мрію мало кому міг розповісти, бо поруч не було таких наставників, які могли б дати професійні поради як писати, вибудовувати сюжет, створювати героїв. Все, що спостерігав навколо, записував у шкільний зошит, де була і поезія, і прозові замальовки. Щоб отримати фахову освіту та поглибити знання з української філології, Василь Горбатюк вирішив вступити на філологічний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, де навчався упродовж 1977 – 1981 рр. У студентські роки продовжував писати, з'являються друком перші етюди, новели, оповідання («Вдячність» (1973), «Краплини на кленовому листі» (1977), «Відгомін» (1978), «Криниця» (1978), «Заздрили Савчукам» (1978), «Білий-білий цвіт» (1979), «Біля криниці» (1977, 1979), «Гостини» (1979), «Любов і молоко» (1979), «По конюшину» (1979), «Надійка» (1979), «Зустріч» (1980), «Перше місце» (1980), «Дивний чоловік» (1981), «Стоячий пасажир» (1981) тощо). Із самих початків на

літературній ниві письменник трудиться самовіддано і скрупульозно. Бо ж над першим оповіданням працював майже рік, створив більше десятка його варіантів, поки випустив у світ. Невдовзі у 1984 році у видавництві «Радянський письменник» вийшла друком збірка оповідань В. Горбатюка «Ясен-дерево», за яку молодого автора було прийнято до Спілки письменників.

Після закінчення університету В. Горбатюк працював журналістом у багатьох періодичних виданнях, спочатку два роки – у Кам'янець-Подільській районній газеті «Прапор Жовтня» (нині – «Край Кам'янецький»), згодом переїжджає у Хмельницький. На журналістській роботі особливу увагу приділяв краєзнавчим матеріалам, багато писав на тему історії. Ясна річ, що це вплинуло на подальше захоплення історичною тематикою та дало поштовх до написання художньо-документальної прози, краєзнавчих нарисів. У статті «До літературного портрета Василя Горбатюка» (2015) український журналіст, публіцист, член Національної спілки письменників України Богдан Теленько слушно називає письменника «літописцем рідного Поділля», бо скільки всього переосмислено, художньо опрацьовано і видано на-гора у вигляді романів, повістей, оповідань, що мало хто з подолян може зрівнятися таким щедрим ужинок на літературній ниві.

У Хмельницькому В. Горбатюк спочатку працював в обласній молодіжній газеті «Корчагінець», яка невдовзі через вплив компартії припинила свій вихід. Натомість письменник став ініціатором та заснував іншу молодіжну газету обласного рівня – «Ровесник» та редагував її протягом десятиліття (1990–2000). Відтак перебував на посаді відповідального секретаря обласної організації Національної спілки журналістів України. У 2010-2017 роках був головою Хмельницької обласної організації НСПУ.

Окрему сторінку у життєвій долі займає музейна справа, якою В. Горбатюк займається вже півтора десятки років. З 2006 року і дотепер очолює Хмельницький обласний літературний музей, який почав діяти з 1993

року. За цей період було зібрано численні матеріали, пов'язані з життям і творчістю українських письменників, які гостювали на Поділлі. А це цікаві відомості про перебування на подільській землі Т. Шевченка, Лесі Українки, Л. Глібова, М. Коцюбинського, В. Сосюри, Л. Костенко та багатьох інших відомих класиків літератури. У музеї зберігається багато цінних матеріалів про першого ректора Кам'янець-Подільського університету, видатного українського вченого та релігійного діяча І. Огієнка. Вражає патріотизм працівників музею, які працюють самовіддано на натхненно. Директор В. Горбатюк пройняв їх своїм духом, любов'ю до архівних джерел, до постійних пошуків незвіданого. Хмельничани стверджують, що Літературний музей, завдяки В. Горбатюку, став справжнім культурно-мистецьким центром, де відбуваються різноманітні літературні зустрічі, зокрема засідання літературної студії, поетично-музичні заходи, конференції, презентації, конкурси, виставки, круглі столи, демонстрації фільмів.

Незважаючи на великий обсяг роботи на керівній посаді, В. Горбатюк між іншим знаходить вільний час для творчості. Після напруженого робочого тижня, на вихідні, письменник їде у рідне село Гнатівці. Саме там відбувається своєрідне перезавантаження. Зміна діяльності, а це фізична праця по господарству, дозволяє переключити увагу, побути наодинці з собою, обдумати сюжети для власних книг. Пильна спостережливість письменника за навколишньою природою виливається у цікаві образи, розлогі описи природи в оповіданнях, повістях, романах, особливо у дитячих творах, де героями оповіді стають птахи та звірі.

Художні твори Василя Горбатюка надруковано як окремими виданнями, так і в хрестоматіях, альманахах, літературних збірниках («Літературна Хмельниччина ХХ століття», «Літературна Хмельниччина», «Немирівські мелодії», «Що записано в книгу життя» (антологія оповідання), «Оповідання'84», «Хмельниччина літературна» тощо), періодичних виданнях – журналах «Жовтень» (нині – «Дзвін»), «Київ», «Дніпро», «Зона», «Україна», «Прапор», «Соборність», «Однокласник»; газетах – «Прапор

Жовтня», «Прибузька зоря», «Радянський студент», «Часової Родины», «Корчагінець», «Радянське Поділля», «Добруджанська дума», «Сільський час», «Подільські вісті», «Кам'янець-Подільський вісник», «Літературна Україна», «Молодь України», «Слово „Просвіти”», «Відродження», «Ровесник», «Колесо», «Проскурів», «Експрес», «Друг читача» та ін.

У творчому доробку В. Горбатюка низка збірок оповідань «Ясен-дерево» (К., 1983), «Золоті кораблі» (К., 1986), «Де починається Гольфстрім» (Хмельницький, 2000), «Ласощі для білочки» (Хмельницький, 2002), «Безголов'я» (Кам'янець-Подільський, 2008), «Птиці над нами» (Кам'янець-Подільський, 2016), «Кринична вода» (2017), книга розповідей про подільські шляхи українських письменників «З-під трави забуття» (Хмельницький, 2011), «У слові – назавжди» (Хмельницький, 2019), збірка художньо-документальних творів «Тенета 30-х» (2003), збірка краєзнавчих нарисів місцевих громад Деражнянського району «Місцеве самоврядування Хмельниччини» (у співавторстві) (Хмельницький, 2003), історіографічне дослідження у співавторстві з буковинським істориком Нестором Мизаком «За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА» (Чернівці, 2006); повісті «Бігли коні» (Хмельницький, 1996), «Косовиця» (Дзвін, 2002), «Благодійник» (Дзвін, 2004); романи «Кручі» (Кам'янець-Подільський, 2008), «Ще настане ваша пора» (Хмельницький, 2012), «Слово і меч» (Київ, 2013), «Вигнані з раю» (Кам'янець-Подільський, 2019) та ін. Примітно, входив В. Горбатюк у літературу як автор творів для дитячої та юнацької аудиторії. Письменник виростав разом зі своїми читачами і вже в 1990-х – 2000-х роках заявив про себе серйозною художньо-документальною прозою.

Про творчість В. Горбатюка не лише на сторінках періодики, а й у авторитетних виданнях, енциклопедіях відгукувалися: Т. Бурлака, Л. Гнатишко, Б. Грищук, В. Дмитрик, М. Красуцький, П. Синьогірний, К. Стучінська, Б. Теленько, М. Федунець, В. Шевченко, П. Швець, В. Яворівський та ін.

Про особливості творчого почерку В. Горбатюка подільський прозаїк Броніслав Грищук, який опікувався молодим письменником та сприяв його творчому дебюту, висловився так: «В Горбатюкових оповіданнях начеб нічого надзвичайного не трапляється, сюжет їхній вельми далекий від інтригуючого “а що там далі?”, від якоїсь художньо не освоєної тематичної цілини чи перенесеної на український ґрунт стильової екзотики. Ні, Горбатюк, образно кажучи, оре та засіває те саме поле, яке до нього обробляли Григір Тютюнник, Євген Гуцало, Володимир Яворівський, Валерій Шевчук (ранній), та й вирощений і випечений автором хліб начебто не відрізняється од короваю його попередників, принаймні зовні...

...Либонь, найхарактерніша ознака Василевої прози: ховати так звану мораль углиб рядка, водночас із текстом вибудовувати й підтекст, другий або навіть третій план» [29]. Та й сам письменник зізнавався, що в молоді роки, у період свого студентства, захоплювався творчістю Є. Гуцала, рівних йому не бачив. Книжка «Новели» (1969) Є. Гуцала з автографом 1971 року відкрила йому «справжній дивосвіт». З тих пір «полював» на книжки цього письменника, бо вважав його «неперевершеним новелістом сучасності».

Розмірковуючи про літературне життя того часу, В. Горбатюк пригадує, що надзвичайною популярністю тоді користувався серед читачів Г. Тютюнник. Письменник зізнається, що насправді підходив до творчості Г. Тютюнника дуже довго і важко. А познайомився з творчим феноменом Г. Тютюнника, коли навчався на першому курсі філологічного факультету Кам'янець-Подільського педагогічного університету. Довіряючи думці Б. Грищука, який підтримував В. Горбатюка у його письменницьких спробах, старший колега радив познайомитися із творами цього сучасного письменника, на що Василь Іванович відреагував позитивно. Придбавши збірку оповідань Г. Тютюнника «Деревій», одразу вразила своєю правдивістю життя, характерами, майстерною оповіддю, бо він буквально «не прочитав її, а проковтнув». Відтоді ретельно стежив за новинками творів Г. Тютюнника, які не так часто з'являлися, як у Є. Гуцала. Тому все, що

написав Г. Тютюнник, В. Горбатюк знав чи не напам'ять, настільки полюбилася йому творчість цього автора.

У 2001 році у журналі «Київ» В. Горбатюк надрукував спогади під назвою «Другої зустрічі не було. Спогади про Григора Тютюнника» про своє знайомство з видатним письменником восени 1978 року у Києві, коли брав участь у нараді молодих письменників. В. Горбатюк з приємністю згадує цей факт особистого спілкування з Г. Тютюнником, коли з певним острахом дав письменнику прочитати власні твори. Впевненості додавало спостереження за його виразом обличчя, коли воно розпогоджувалося при читанні, виявляючи помітний інтерес до художнього письма молодого літератора. Та зустріч була знаковою у житті В. Горбатюка, бо ж Г. Тютюнник благословив тоді початківця на літературну працю й радив надрукувати окремі оповідання у журналі «Дніпро». Через декілька років одне з оповідань, яке читав Г. Тютюнник, таки надрукували у цьому журналі. Тепер В. Горбатюк переконливо констатує, що саме творчість Г. Тютюнника справила на нього неабиякий вплив, що позначилося на власному стилі письма, тому й тяжіє до класичної манери оповіді.

Згаданий вище, на жаль уже покійний, Володимир Яворівський, який добре знав Василя Івановича з нагоди 60-літнього ювілею від дня народження про колегу по творчому цеху писав: «Все, про що розповідає Василь Горбатюк, позначене первинністю, не літературним відсвітом життя, а самим життям. В його оповіданнях живуть люди, яких він добре знає і відчуває не крізь “філологічний фільтр”, а прямим дотиком своєї душі. Тому то він постійно намагається застерегти себе від фальші, від крикливої інтонації...» [64].

Справді, художні твори В. Горбатюка підкуповують читача своєю щирістю, правдивістю життя, панорамністю людських доль та подій. Письменник пише так, як він відчуває та сприймає цей світ, а його герої – прості люди, які живуть поруч з нами. Влучно про це сказав В. Яворівський: «Василь Горбатюк “демократичний” в доборі своїх героїв. Це в усьому начеб

непоказні (більше того – часто зумисне непоказні, удавано найрядовіші) люди сучасного подільського села. І те, що він так пильно і любляче приглядається до них, дошукується в них гуманістичних глибин, справжньої людяності й державності мислення, – віддячує авторові сповна. Його світ відкритий. Заходьте в нього довірливо і впевнено. Вас зустрінуть не літературні персонажі, а живі люди, які прагнуть зрозуміти себе і світ, в якому живуть, які хочуть, щоби на цій землі було ще більше краси, добра і правди» [64].

У рецензії «У пошуках свого героя» на збірку оповідань В. Горбатюка «Ясен-дерево» П. Швець виокремлює найбільш характерні ознаки творчого методу письменника, узагальнює здобутки та вказує на дещо недосконале творення образів. Позитивним, на думку рецензента, є те, що оповідання автора побудовані на влучних словах, діалогах, натяках, недомовках. І все це вмотивовано, фактаж співвідноситься з мовою творів, перебуває у нерозривному зв'язку, а герої твору говорять своєю мовою [62, с. 136, 137].

Сам В. Горбатюк стверджує, що натхнення приходить у праці і пише саме те, що хоче написати. Цікавлять його насамперед події минулого, які художньо передає у власних творах і тому читачі з охотою поринають у цікаву оповідь, присмачену барвистою мовою подільської говірки.

Письменник провадить активну просвітницьку діяльність. Часто зустрічається зі студентською молоддю, бере участь у бібліотечних заходах не лише на теренах рідного Поділля, а й з творчим візитом відвідує сусідні області та столицю. Наприклад, кілька таких поїздок здійснив на Буковину. У жовтні 2014 року та на початку літа 2016 року проводив зустрічі зі студентами Чернівецького університету в Науковій бібліотеці, читачами Муніципальної бібліотеки ім. А. Добрянського, побував на Вижниччині та взяв участь у літературно-мистецьких заходах у Вижницькій районній бібліотеці. Тоді письменник презентував власні твори та упорядковані книги інших авторів, серед яких збірка буковинського письменника Яреми Байрака, твори В. Свідзінського, романи «Слово і меч», «Кручі».

У своїх розмовах з творчими юнаками та дівчатами В. Горбатюк ділиться секретами письменницької лабораторії, дає цінні поради, як писати та на що автор повинен звертати увагу, щоб його твір був привабливим для читача. На одній із творчих імпрез у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка 29 листопада 2016 року письменник розповідав: «Справжня поезія там, де починається образність. Дуже важливо знайти саме ті переживання, які розкривають душу людину і проникають у серце читача. Вірш має вистрілити, а не тягнути гуму. Знайти щось своє, обіграти це, передати через образ – ось головна мета поета. А ось проза має свої особливості. Це – деталі. В них основа творів. Побачити деталь, зрозуміти, відчутти – шлях до справжньої творчості» [31].

Особливістю творчого процесу В. Горбатюка – є одночасна робота над кількома художніми полотнами. Причому розгортається творчий процес у трьох основних напрямках: художні твори для дітей, проза для дорослих, художньо-документальна література. Кожен з цих аспектів відзначається глибиною осягнення тем та висвітлення проблем. Оповідання для дітей містять не лише цікаві історії, а й мають морально-дидактичне спрямування.

В останні десятиліття творчої діяльності спостерігається помітне зацікавлення письменником проблеми історії національно-визвольного руху на Хмельниччині та вважає, що в цьому напрямку він знається найкраще. Крім того, В. Горбатюк розкривається і як дослідник історії українського письменства, відновлює та друкує твори українських письменників, досліджує та художньо осмислює історико-літературний процес XIX – XX століття. Прикладом слугує художньо-документальний роман «Слово і меч», присвячений українському письменнику, журналісту й літературознавцю, учаснику визвольного руху Павлу Богацькому, діяльність якого розкрито через тісні контакти з відомими діячами української культури початку XX століття – Микитою Шаповалом, Максимом Рильським, Олександром Олесем, Грицьком Чупринкою, Володимиром Свідзінським, Павлом

Тичиною, Миколою Євшаном та багатьма іншими письменниками, військовими та політичними діячами України.

В. Горбатюк багато працює над поверненням в історію українського письменства імен призабутих письменників. Варто згадати і про опублікований ним у 2014 році досі невідомий роман українського письменника і перекладача Івана Дніпровського «Столиця республіки» у журналі «Київ» – про визвольні змагання періоду Української національної революції на теренах Поділля. Певний період життя І. Дніпровського був пов'язаний з Кам'янцем-Подільським, де навчався в університеті на історико-філологічному факультеті, згодом реорганізований в Інститут народної освіти (1919 – 1923) та з харківською групою письменників «Гарт» й літературною організацією «ВАПЛІТЕ». А ще робота над романом про українського поета-пражанина уродженця Кам'янця-Подільського Миколу Чирського.

У житті В. Горбатюком керує невтомна жага до пошуків, задля цього письменник використовує усі способи та прийоми, що стимулюють творчу активність. Найбільшою пристрастю письменника є робота з архівними джерелами, які відкривають таємниці української історії та культури в цілому. Не втомлюється письменник повторювати слова: «Я щасливий, що доля тримає мене на подільській землі» [65]. А черпає інформацію В. Горбатюк та є постійним читачем Державного архіву Хмельницької області, столичних архівних установ. Це дає можливість панорамніше заглиблюватися у суть проблеми, використовувати документальний матеріал для своїх художніх творів.

Підсумком багаторічної журналістської, дослідницької та письменницької діяльності став підготовлений та виданий у 2006 році з нагоди 50-річчя від дня народження письменника біобібліографічний покажчик «Золоті кораблі Василя Горбатюка», який відображає різноплановість та широту охоплених тем та матеріалів, написаних за більше, ніж три десятиліття активного творчого життя.

Висновки до 1 розділу.

Як бачимо, творчі захоплення подільського літератора надзвичайно різноманітні. А його творчий почерк відзначається оригінальністю, глибиною авторського мислення, своєрідністю пошуку, специфікою проблемно-тематичного ядра художніх творів. Відповідно, у першій частині нашого дослідження простежено основні віхи біографії письменника, зроблено огляд творчих здобутків В. Горбатюка, простежено впливи на становлення його письменницького таланту, який розвивався ще з юнацьких літ.

РОЗДІЛ II.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА

2.1. Особливості дитячих оповідань В. Горбатюка (на матеріалі збірок «Золоті кораблі» та «Хто перший?»)

Світ дитинства – захопливий і неповторний. Мабуть, немає такої людини у світі, яка б не пам'ятала, бодай частково, окремі фрагменти із власного дитинства. Все, що закарбовується на ранньому етапі життя, з теплотою і трепетом згадується вже в дорослому віці. Своєю творчістю, особливо дитячими оповіданнями, повістями, В. Горбатюк звертається не лише до юних читачів, розповідаючи їм цікаві історії, а й мимоволі нагадує далекі дитячі роки, де цікаво і затишно, багато пригод і друзів, особливо для тих, хто давно виріс. Повертає у той період, коли ще не замислюєшся над серйозним і важливим, бо є завжди рідні, які убережуть та відвернуть біду й негаразди. Однак художні твори для дітей, автором яких є В. Горбатюк, покликані на простих прикладах навчити юних читачів жити правдиво й працьовито, шанувати батьків, дорожити дружбою, спостерігати за природою, допомагати слабшим, відчувати турботу і проявляти співчуття.

Ранній етап творчості В. Горбатюка позначений здебільшого звертанням до дитячої тематики. У доробку письменника є п'ять збірок художніх творів для дітей та юнацтва: «Золоті кораблі» (1986), «Бігли коні» (1996), «Де починається Гольфстрім» (2000), «Ласощі для білочки» (2002), «Хто перший?» (2011).

На матеріалі першої збірки «Золоті кораблі» та поки що останньої – «Хто перший?» детальніше розглянемо їх змістовно-стильові особливості та проблемно-тематичні аспекти. В оповіданнях для молодшого шкільного віку, вміщених у збірці «Золоті кораблі», розповідається про сільських дітей, про працю на колгоспних ланах, перші трудові навички.

В оповіданнях про шкільне життя та школярів автор доносить до найменших читачів важливі істини добра, любові, щирості і поваги. Через

цікаві історії, письменник пояснює найменшим читачам певні поняття. Наприклад, в оповіданні «Літачок над класом» першокласник Сашко замислюється над словом «дисципліна», яке для нього було абсолютно новим. Адже батько заздалегідь попередив сина, що в школі є дисципліна, однак, де її шукати, Сашко не знав. Не розуміючи до кінця, що мав на увазі батько, хлопчик подумки шукав її по класу. Думав, що вона має бути «великою, громіздкою, наче шафа» [28, с. 3]. А дізнався, що це таке, лише тоді, коли зробив із промокашки літачок та необдуманно пустив його по класу. Вчителька Галина Петрівна, виявивши вчинок Сашка, пояснила, що так на уроці поводитися не слід, бо «треба сидіти тихо, уважно слухати, про що розповідає учитель, і старатися все зрозуміти й запам'ятати. В цьому й полягає дисципліна. – Так ось що таке дисципліна! А він думав – як шафа...» [28, с. 4]. Для Сашка це було справжнім відкриттям.

Навіть найбільший розбишака може вразити своїм гуманним вчинком, як приміром, в оповіданні «Знову цей Борута». Неочікуваним для чергової вчительки Ніни Пилипівни та директора Івана Михайловича став порятунок четвертокласником Вітькою Борутом синички, яка крізь відчинену квартиру несподівано влетіла у клас. Виявляється, хлопець зовсім не бешкетував, бо застали його на шафі, а, навпаки, рятував там розгублену пташину.

Проблема справедливості превалює в оповіданні «Скільки важить півтонни?». Адміністрація школи дала учням завдання назбирати, хто скільки зможе заліза. Миколка Шулик, сподіваючись нарешті бути першим серед учнів, просить батька посприяти з металоломом. Миколка, їдучи на тракторі з батьком, який везе до школи брухт, почуввається гордо та самовпевнено, бо нарешті він зможе перевершити своїм здобутком інших, особливо Олю Наумейко, яка завжди в усьому перша. Коли діти писали лист ветерану, який визволяв їхнє село, то й згадали за збір металолому. На жаль, ім'я Миколки не було названо першим, через що він засмутився. Виявляється, як пояснила вчителька, «по кількості металолому – так, Миколка здав найбільше. Але скільки важить насправді його півтонни? Чи він напрацювався так, як Оля, як

Сашко, як Вітя чи будь-хто інший? Металолом йому привіз батько. Тож батькові за це велике спасибі. Насамперед батькові, а не Миколці!...» [28, с. 27], – підкреслила Валентина Сергіївна. Згадавши, як діти важко несли до школи залізо у той час, коли він безтурботно сидів поруч з батьком у кабіні трактора, Миколка зрозумів, що його півтонни нічого не важить, порівняно з працею інших учнів.

В оповіданні «Чекаю весну» автор навчає бути спостережливим, наполегливим та вміти чекати. Дідусь Юрко був столярем. Пішовши якось разом з онуком перегортати сінокіс, в лісі натрапили на кленову колоду. Хлопчик не помітив знахідки, а ось дідусь професійним оком одразу зауважив, що з неї могла б бути добра шпаківня. Щоб залагодити свою неухважність, Юрко викликався нести колоду додому. Хоч як йому було сутужно, проте здаватися не хотів: «Коли я така ворона, думаю, що під ногами шпаківні не розгледів, то хоч її додому донесу» [28, с. 7], – твердо вирішив для себе Юрко. Хлопчик таки знайшов силу у собі та самотужки доставив колоду до дідової столярні. Нетерпілося Юркові вже й побачити, у зробленій дідусем шпаківні, нових її господарів, однак потрібно було чекати аж до весни. Виходить, не все так швидко стається у природі, як того хочеться, на все є свій час.

Письменник розповідає про особливості праці на колгоспному полі. В оповіданнях «Золоті кораблі», «Нічний гість» йдеться про процес підготовки поля до майбутнього посіву урожаю (скиртування, оранка). Автор майстерно змальовує картини природи. Скирти соломи порівнює з «золотими кораблями», які розмістились на колгоспному полі. Письменник привертає увагу до праці людей, які незважаючи на спеку, виконують свою роботу. Андрійко з оповідання «Золоті кораблі» теж хоче взяти участь у зборі соломи, однак не одразу погоджується принести спраглим робітникам холодної джерельної води. Та все ж співчуття до втомлених і спраглих комбайнерів таки перемагає у душі Андрійка.

Керуються взаємодопомогою та співпрацею герої оповідання «Нічний гість». Грицько Пасічник, який лишень навчається на тракториста у профтехучилищі, під час оранки, пропонує своєму наставникові Семенові Бажурі трохи відпочити. Цим самим допомагає чоловікові відновитися після нелегкого робочого дня.

Вміти відповідати за свої вчинки навчає оповідання «Морозиво». Позбиткувавшись над меншою дівчинкою Оксанкою, поламавши її іграшковий візочок, другокласник Віталік на місяць був позбавлений можливості ласувати морозивом та тістечками. Коли залишалося ще вісім днів спокутувати свою провину, Віталікова мама таки купила синові морозиво. Однак хлопчикові воно не смакувало як перше, бо розумів, що ще не закінчився випробувальний термін. Віталікова сила волі міцніє, бо зізнається мамі, що готовий ще чекати вісім днів, щоб могли по-справжньому насолоджуватися улюбленими смаколиками. Хлопчик усвідомив свій вчинок та з гідністю його спокутав.

Відповідальним та співчутливим постає герой оповідання «Бараньо» – хлопчик Сергійко, який прикипів до маленького баранця, щиро опікується пораненою твариною. Сергійкова доброта і щирість протиставляється заздрості і зарозумілості однокласника Митька.

Темі героїзму присвячено оповідання «Солдатський ремінь». Коли у сільському клубі вшановували людей героїчної долі, Мишко навіть не підозрював, що його дідусь Федір Захарович Воронюк у дитинстві під час війни також здійснив героїчний вчинок. Він, ризикуючи своїм життям, врятував трьох людей із полону, за це отримав солдатський ремінь з рук полоненого, який беріг усе життя. Мишко ніяк не міг зрозуміти, чому дідусь так дорожить ним. Привселюдно Федір Захарович розповів, як усе було насправді. Для жителів села це було справжнє відкриття, бо ніхто не знав цієї історії, та й дідусь нікому її не розповідав, боявся, що не повірять. Та люди повірили, а на свято запросили сина одного з врятованого полоненого. Стривожений дідусь витягнув із кишені подарований йому колись

солдатський ремінь, як символ пам'яті, та тремтячою рукою поклав його у руки приїжджому чоловікові.

У збірці художніх творів для дітей 2011 року «Хто перший?» вміщено цикл оповідання «Алло, вовк!» та повість «Бігли коні...». Відкривається збірка оповіданням «Не хочу-хочу», яке має морально-дидактичний характер та розповідає про лінивого і неслухняного Дмитрика. На прохання бабусі допомогти по господарству, чи то кролям травички нарвати, чи погодувати Рябка, на все хлопчик відповідав – «не хочу!». Дмитрик був дуже засмучений, коли батьки не взяли його до міста, куди він так прагнув поїхати. За своє «не хочу» поплатився поїздкою, бо у місті є морозиво і цирк. Натомість бабуся пояснила, чому так сталося: «Бачиш, вони знову ж таки вирішили: не схочеш ти в цирк. І морозива не схочеш. Ти ж завжди отак: «Не хочу! Не хочу!» [26, с. 6]. Хлопчик зрозумів недоліки своєї поведінки, «тяжко й гірко було йому на серці. Це ж треба так. Сам собі нашкодив...» [26, с. 6]. Як бачимо, автор привертає увагу до проблеми виховання у сім'ї.

Проблему взаєморозуміння між дітьми порушує письменник в оповіданні «Образа». Не знайшовши спільної мови під час гри з сусідською дівчинкою Оленкою, яка поводила себе вередливо, сестричка Катруся і братик Петрик змушені були покинути сусідське обійстя. Оленка поводить себе егоїстично, диктуючи друзям умови гри, сама себе відсторонює від них, так і не зрозумівши, чому діти припинили гратися з нею.

Не лише хотіти чогось, а й докласти до свого прагнення трохи зусиль, повчає Ромчика бабуся в оповіданні «Хто перший?». На збір смородини він хотів прибігти першим у сад, однак, побачивши, що сестрички Тетянка і Марійка вже далеко попереду, так і не долучився до змагання. Хлопчик засмутився через це, проте бабуся пояснила онукові: «Треба було не лише хотіти, а й побігти. І перегнати дівчаток. Тоді був би першим» [26, с. 14]. Ці слова допомогли Ромчикові таки першим нарвати чашку смородини та випередити дівчаток.

Проблема добра порушується автором в оповіданні «Синичка». Хлопчик Віталько разом з батьком визволяють жовтогруду синичку з котячих пазурів. Дитина запитує, а чи знає пташина, що саме він врятував її, бо хотів би, щоб вона до нього ще якось прилетіла. На що батько відповів синові: «Головне, що вона зосталася живою [...]. Ми зробили їй добро, але не треба чекати за це плати. Вчися, синку, робити добро з доброго серця. І не сподіватись на дяку» [26, с. 18].

Допомагає взимку білочці з харчами та проявляє у своєму маленькому серденьку співчуття та доброту до звірини дівчинка Настуня в оповіданні «Ласощі для білочки».

Людина може втрутитися у життя живої природи, зруйнувати її, а може і допомогти. На прикладі батька і сина, який випадково зруйнував ластів'їне гніздо в однойменному оповіданні, показано, як людський розум і вправність рук може все виправити. Зруйноване гніздо з малими ластів'ятами батько прилаштував у старому декові, до якого причепив дроти та все разом підвісив до балки, де раніше птахи облаштували собі тимчасове житло. Птахи були врятовані, а хлопчик Володько почувався щасливим.

Гумористичний характер має оповідання «Алло, вовк!», в якому показано один із методів виховання збитошної дитини. Ромко так дістав свого дідуся, що той пригрозив подзвонити Вовку, який забере його з собою у ліс. Це страшенно налякало хлопчика, він вирішив випередити дідуся та, знайшовши телефонний довідник, а у ньому прізвище «Вовк», сам зателефонував до нього та попередив, щоб він не приходив за ним, бо відтепер вже буде слухняним.

В оповіданнях під прибраною назвою «Собачі характери» («Рекс», «Пірат», «Пірат другий») в образі собак змальовано різні характери та особливості поведінки тварин, що неодмінно можна асоціювати із людськими рисами. Наприклад, пес Рекс бережно відносить, знесені курми яйці у його будці, під хлів, а кмітливий собака Пірат, навпаки, нетерпляче очікує, коли яка курка знесеться у його будці, щоб поласувати свіженьким

ячком та ще й навіть «підганяє» їх, щоб швидше неслися, «торсав несущку мордою, тиснув лапою» [26, с. 33]. Натомість Пірат Другий проявив себе заощадливим, який «завжди дбає про господарів, про їхнє обійстя, про прибуток в ньому. Біжиш, скажімо, чужим подвір'ям, а коло порогу, бачиш, колоші стоять. Хм, додому треба забрати. Колошу в зуби – і гайда» [26, с. 34–35], – так старався про добробут своїх господарів Пірат Другий. Все, що потрапляло на очі псу, неодмінно опинялося у його зубах та на обійсті його господарів, бо неважливо, яким способом примножуєш свої прибутки, чи правдивою працею, чи просто крадіжкою. Все це притаманно і людським характерам, тому через образи тварин, письменник прагнув донести дітям ті істини, які властиві і світу людей.

У повість «Бігли коні» увійшло дев'ять взаємопов'язаних між собою оповідань, в яких розповідаються цікаві історії з життя п'ятирічного хлопчика Віталька. Розпочинається повість оповіданням «В бібліотеку!». В епоху гаджетів і соцмереж для сучасних дітей дещо незвичною виявиться розповідь про те, як Віталько лише через рік піде до школи, але вже дуже хоче стати читачем сільської бібліотеки. У сучасному житті таке мало уявляється. Однак автор, наче навмисно, привертає увагу своїх найменших читачів до проблеми читання, відкриття нових знань за допомогою художньої літератури. Принісши додому книжечку, Віталько благає маму прочитати її, бо сам ще не вміє. З великим інтересом хлопчик заслуховується казкою про Колобка, співпереживає за його долю, радіє щасливому фіналу.

Допитливість малюка приводить його разом з друзями, сусідськими хлопцями, Льонькою та Федем, на будівельний майданчик, де зводять сільський будинок культури. Там Віталько та хлопці запримітили чорні камінці смоли, яких понабирали з собою. Вже біля хати Віталько виявив, що смола розтопилася у його руках, і її ніяк не можна було відірвати від шкіри. Приховуючи від батьків свою пригоду, хлопчик думав пересидіти на печі, а тим часом смола застигне на його руках і він зможе її відлуштити. Справжнім відкриттям для хлопця було те, як батько з легкістю забрав смолу з рук,

змоченою бензином ганчіркою. Або цікавість Віталька повела його у сусіднє село Малі Млини, щоб подивитися на великий міст, по якому він нещодавно проїжджав з мамою. Безстрашність та упевненість у собі допомогли Віталькові реалізувати задумане та щасливо повернутися додому.

Переживає хлопчик за долю ластів'ят, які підросли і вже роблять свій перший політ. В останньому оповіданні «Виліт» батько порівнює перший виліт підрослих птахів із Вітальком, який також невдовзі «вилетить» з домашнього гніздечка, піде до школи і, як то пташа, щодня повертатиметься зі школи додому.

Авторська мова, присмачена колоритними описами природи, епітетами та порівняннями, дозволяють стати співгероєм твору, пробудити дитячу уяву змальованими картинками: «Далеко внизу, з-під містка виривався могутній потік води. Він гудів так, що заглушував усе довкола. Вода кипіла, бушувала, піна металася в різні боки, потім, підхоплена водою, стрімко мічала в річку. Наче коні-велетні великим табуном виривалися з-під греблі, й білі гриви їхні металася навсібіч. Ті коні мовби підхопили Віталька на свої спини, окутали гривами й понесли на собі. Він стискав поручні, неначе поводи золотих вуздечок» [26, с. 72]. Або: «Обабіч соші стиха шелестіли уже восковим стеблом пшениці, білі ромашки стояли веселими зграйками, метелик летів поперед Віталька, сідав на кожну квіточку червоного польового маку. [...] Дзументь бджоли у траві, привітно хитають голівками сині волошки, жовтіють кущики цмину» [26, с. 69–70]; «Тепла вода, запашна від зілля, водоростей і риби, падала згори через дощані заставки, пінилась, гуділа, бризкалась і ляскала важкими струменями по дощаному ж настилу під містком. Погойдувалася хвилями і шпарко неслася вниз, у річку. І аж там стихала, відблискувала під сонячним промінням і текла далі поміж лепеховими берегами» [26, с. 46].

Отже, обидві книги для дітей містять розповіді про хлопчиків та дівчаток, їхні пригоди, ставлення до живої природи, пізнання довколишнього світу. Через цікаві ситуації письменник навчає своїх читачів бути

слухняними і працюючими, вміти співпереживати, піклуватися про інших. Через образи тварин розриває внутрішні якості людей. Художні твори для дітей В. Горбатюка покликані пробудити почуття справедливості, розуміння своїх недоліків й переосмислення їх.

2.2. Проблемно-тематичні аспекти малої прози В. Горбатюка

У творчому доробку В. Горбатюка низка творів написана на соціально-побутову тематику, в яких порушуються різні теми рустикального характеру. Значна частина подій у творах письменника локально розгортається у подільському селі, а їх героями виступають прості селяни, вчителі, робітники. На матеріалі найновіших збірок оповідань «Птиці над нами» (2016) та «Кринична вода» (2017) спробуємо простежити особливості авторського стилю, опрацьовані теми та порушені проблеми.

Серед оповідань цих збірок є ті, які повертають у далекий післявоєнний період, зокрема в оповіданні «Капітуляція» розглядається тема злиденного життя, дитячого сирітства у мирний після війни час. Половину хати Люби, батько якої в селі колись будував людям житло, відірвало снарядом. Жінка як могла заклала стелю соняшничинням, заліпила ним сіни – так і жила з п'ятирічною донькою Марійкою. Якось Марійка у сусідів почула слово «капітуляція», не розуміла значення цього слова, поки мати не пояснила, що це «настав мир». Мир то настав, але війна залишила по собі не лише зруйновану оселю, а й посіяла в душі Люби розпач та безнадію. З настанням морозів, жінка з донькою ледь не замерзли у хаті, бо скрізь були щілини, через які виходило тепло: «У печі мама Люба пропалювала рештками соняшничиння, яке зосталося від «сіней», бараболинням, але тепло в хаті не трималося, його з'їдав холод, що нахабно ліз крізь підгорілі стіни й вутлу стелю. Коли ж ударили морози й випав перший, ще не глибокий сніг, стіни ставали аж білими від холоду. [...] Ніби то сніг якимось дивом залітав аж сюди, у їхню горе-хату» [19, с. 30].

Тітка Мотря забрала Любу з Марійкою до себе, однак для Люби полегшення не настало. Від чоловіка їй приходить лист, що під час війни

потрапив у німецький полон, а тепер вже в іншому – Сибірському. Безнадія та відчай полонили Любину душу: «Мама Люба сиділа на полу, зігнута, мов зламана, хлипала, скімлила над папірцем, якого приніс учора якийсь дядько» [19, с. 32]. В образі Марійки постає зголодніле дівча, душа якої шукає підтримки й розради. Їй хочеться спілкуватися із сусідським школярем Гандрушкою, якого виглядає зі школи, а при нагоді біжить до його хати, щоб надивитися на хлопчика. Сім'я Гандрушка теж потерпає від нестатків, однак тітка Наталка з дядьком Махтеєм живуть набагато краще, бо й хата ціла у них залишилася та ще й борщем можуть посмакувати. Марійка, заходячи в Гандрушкову хату, заглядає не так за шматком хліба, бо ж їсти таки хотіла і «якогого тихше ковтала слину» [19, с. 33], як їй прагнулося заприятитися з хлопчиком. У фіналі твору між дітьми умовно відбувається «капітуляція», Гандрушко, проявляючи інтерес до Марійки, зголошується навчити її писати.

Відповідальним, відданим праці та добросовісним постає Кирило, герой однойменного оповідання. Чоловік знається на багатьох справах, бо він і механізатор, і столяр, і електрозварник, і токар. Кирило не мириться з недобросовісними робітниками. Як приклад, виганяє з хати Степана, де стелили підлогу, майстра Терешка Притулу, який залишив в окремих місцях великі шпари між дошками. Або не встигла дружина Степана сказати Кирилу, щоб допоміг розрубати привезену колоду, як він уже порався коло неї. Автор возвеличує людину праці, порушує проблему родинних стосунків, батьків і дітей.

Про почуття і пов'язані з ними душевні переживання йдеться в оповіданнях «До ставу», «Де починається Гольфстрім», «Тримають воду береги». Повертаючись із відрядження, на Романа Петровича з оповідання «До ставу» через розмову з подорожньою жінкою нахлинули спогади про його юнацьке захоплення дівчиною Валею, яка працювала у свинарнику. Особливо вражають натуралістичні описи, побудовані на контрастах, через які розкривається краса дівчини. Вона вразила його, як «легко, граційно ступала в гумових чобітках уже присохлим від спеки гнійним покривом

обори, як її красиві засмагли руки, оголені до пліч, несли порожній лозяний кошіль, як вона пружно схилялась над зеленою купою січки з конюшини, вилами накидала її в кошіль і так само легко та навіть весело несла ту ношу поперед себе й потім розсипала отой свинячий харч у корита. [...] Великими карими очима Валя зиркала на хлопців, що заціпеніли за латами, усміхалася своїми повними, соковитими вустами, на її щоках від того з'являлися дивовижні ямочки...» [19, с. 39]. Тоді юнакові нестримно гірко було слухати пісню з Валиних вуст про любов до хулігана «за ево галубіє глаза...», його переповнювало почуття ревності і несправедливості, чому ж саме хулігана полюбила, і, де він взявся у тому свинарнику?!

З теплою океанською течією Гольфстрім порівнюються почуття десятикласника Андрія Максимчука до сільської медсестри, на два роки старшої за нього, – Радислави в оповіданні «Де починається Гольфстрім». У розмові з дівчиною хлопець пояснює особливості течії Гольфстрім з натяком на свої емоції та почування: «У холодні краї, вкриті кригою, ця течія приносить тепло, приносить життя!...» [19, с. 60]. У творі події розгортаються так, що герой змушений страждати, його серце не мириться з тим, що у Радислави може бути інший та, на щастя, то були лише припущення. Дівчина була вільною і насправді він теж їй симпатизував. У кінці твору Андрій роздумує: «Мов ота далека океанська течія, принесла вона в моє життя такі гарячі, такі бурхливі, живлющі сили. Бо де ж узялося це тепло в серці моєму зараз, наприкінці такої довгої, холодної, аж чорної від безупинних дощів осені, на початку такої білої-білої зими?!» [19, с. 66].

Символом людської душі й кохання в оповіданні «Тримають воду береги» виступають голуби, які майже заповнили все місто. Їх можна було побачити всюди, особливо «серед поріділого листя дерев, на дахах, підвіконнях», «туркотять під вікнами, вовтузяться, шкрябають кігтями по жерстяних підвіконнях» [19, с. 66]. Так і в Юрковому серці поселився неспокій. Щоразу, коли бачив одногрупницю Таю, не знав, як правильно поводити себе, як зрештою розповісти дівчині про свої почуття. При нагоді

запив розмову про голубів, друзів. І вже, начебто, настав той момент, коли можна було про все повідати дівчині, вона, як та пташка, «зірвалася і полетіла». Почуття безпорадності та розгубленості полонили Юрка, а настрої природи відповідав його внутрішнім емоціям: «Світлофор блимав на перехресті жовтим оком, наче хотів прокліпатись від холодного скісного дощу, листя розплескалось на мокрому асфальті, голуби десь поховались, принишкли і мовчали» [19, с. 71]. Тут автор з певною безпосередністю передав перші почуття кохання.

Натомість в оповіданні «Голубко сизокрила...» голуб виступає символом порятунку життя. У творі наявні дві сюжетні лінії, застосовано прийом паралельної оповіді з елементами ретроспекції. У першій – події розгортаються у Хмельницькому, прототипом головного героя є письменник Микола Мачківський. Автор використовує автобіографічні моменти із життя подільського літератора, розкриває його трепетне ставлення до голубів, що було пов'язано з родинною історією. Виявляється, в роки голодомору ці птахи врятували від голодної смерті сім'ю дідуся письменника Яся Мачківського, який розводив голубів у своєму обійсті. Тому ще з дитинства, як і дід, Микола Антонович піклувався голубами, прихистивши з матір'ю спочатку одного голуба, згодом розжилися на цілу зграю. Відтоді голуби відігравали у його житті особливу роль. Підтвердженням цьому є кульмінація твору, коли незвична поведінка голубки, що затримує Миколу Антоновича на шляху до книжкової крамниці, як згодом з'ясується, врятує своєму годувальнику життя. Герой твору задумується над поведінкою пташки, чому так дивно поводи́ла себе: «Чого ж така сумна, пригнічена? Буде йти назад, то приглянеться до неї уважніше – може, справді, слабкість пристала? А зараз... Зараз йому чимскоріш треба діждатись тролейбуса. І так він затримався з тою сизокрилою, вже давно їхав би до книгарні, а то стій отут...» [22, с. 173]. Бо в іншій сюжетній лінії Іван Мозолюк зі Старокостянтинова везе на Хмельницький залізобетонний завод повний кузов гравію та ще й по дорозі підбирає подорожнього. Перед в'їздом у місто хлопець вийшов з машини, а

Іван Мозолюк поїхав далі. Раптом у грузовику відмовили гальма й водій на шаленій швидкості почав нестися вулицями міста, проїжджаючи одне за іншим перехрестя. Розв'язкою твору стало те, що Іван Мозолюк змушений був з'їхати з дороги та скерувати машину у придорожній стовп, який знаходився поруч з тією книжковою крамницею, до якої в той час прямував Микола Мачківський. За збігом обставин на очах чоловіка вантажівка врізалася у стіну крамниці, яка частково зруйнувалася від удару. Микола Антонович припустив, що це ж, якби не голубка, саме там він мав перебувати, зокрема у зруйнованій частині будівлі. Невидима сила у вигляді сизокрилої голубки врятувала чоловіка від смерті. Як бачимо, в основі твору – хитросплетіння долі й щасливого випадку, що все підпорядковано вищій силі і як за лічені хвилини, секунди може кардинально змінити рух життя.

У багатьох творах В. Горбатюка символіка птахів є своєрідним ключем до прочитання тексту. Птиці як знаки, провісники подій – щасливих і трагічних. Над символічністю птахів у долі людини замислюється герой оповідання «Птиці над нами» Дмитро Степанович. Назву цього твору успадкувала чергова збірка оповідань та повістей В. Горбатюка. За народними уявленнями, як стверджує знавець української міфології В. Войтович, птахи уособлюють душі, бо в них «Бог-Творець вселив душі дідів-прадідів та надприродні сили» [13, с. 400]. Голуб, який прилітає і сідає на підвіконня, попереджає про небезпеку. Дмитро Степанович прагне пояснити, чому голуб так наполегливо заглядає у вікна його квартири. А чи, бува, не мстять птахи за його вчинок, застріливши колись випадково чайку. Він подумки згадує важливі події з життя, провісниками яких були птахи: і голуб, і щеврик, і чайка. Все, що було пов'язано з птахами, мало трагічний характер: «І ось... Знову... Знову пташка. «Це недобре», – не згасав у вухах тихий голос Уляни. Так недобре! Він знає це сам. Цей голуб... Настирливий птах, що просто рвався до хати. Невже... за ним? Як тоді... Дядько Вонсович... батько... Птахи... Вони щось ніби знають. Вони ж над нами... Над нами ці птиці... Голуби і граки. Щеврики і чайки...» [22, с. 184]. Голуб

як «Божа птиця» символізує подружнє життя, бо ж неспроста фігурками голубів прикрашають весільний коровай, а ще їх зображають на тканих та вишиваних рушниках, що уособлюють вірність та душевну чистоту. Для Дмитра Степановича та його дружини Уляни голуб став символом смерті жінки.

У монолозі героїні з оповідання «Оселя під червоним дахом» розкривається проблема подружнього розлучення та переселення. Матері болить доля її сина Федора, колгоспного тракториста, який вже як 15 років розлучився зі своєю дружиною. Всі обов'язки по господарству лежать на її плечах, а ще змушена поратися на чужому подвір'ї, бо син купив хату та переселився на нове місце разом з матір'ю. «Сиджу в хаті, поведу очима – хіба моя халупина гірша була від цієї? Он сволок як прогнувся, у ванькирі живіт зі стіни випирає. Стара, ветха оселя. Було нашу перекрий, підлампіч трохи – ще кращою від цієї стала б. [...] Думалось, на старість прийдеться тільки за собою глядіти, сина лиш у гості приймати, а тепер...» [19, с. 106], – роздумує над своїм життям оповідачка твору. Проступає тут і проблема прив'язаності до рідного обійстя, як символу родинного коріння, звідки бере початок рід. Все в житті у матері з сином переінакшилося: зруйноване особисте життя протиставляється зміні місця проживання. Автор деталізує на внутрішніх переживаннях жінки, яка переймається долею свого сина, який, мабуть, не випадково купив хату в іншому кутку селі, адже з нового обійстя добре проглядалася та, яку він свого часу будував: «О-о-ондечки на горбку хата червоною бляхою з-за дерева видніє... Він же, Федір, син мій, ту хату ставив, жерстю тою покривав. Фарбував зеленим. А тепер – червоний дах. Десять літ, як червоний. Новий господар – нова фарба...» [19, с. 106–107]. Ностальгія за колишнім сімейним гніздечком не дає спокою Федорові, мати описує психологічний стан сина: «[...] а він, тільки-но з поля прийде... Усе курить, і курить, і курить!... І очима на горбок отой. На дах, що стільки років фарбував його зеленим. А тепер уже стільки... червоний» [19, с. 107].

Невипадковим є колір даху – червоний, як символ чогось рідного, важливого, того, що живе у серці.

Темі мистецтва з елементами історії про невиказані слова взаємної симпатії присвячено оповідання «Вересневої пори на асфальтовім рушнику». Він, директор консерваторії, Валентин Петрович Луговий, а вона все життя будувала мости через ріки, однак дуже любила співати, мала неповторний голос. Їхня випадкова зустріч у місті, стала пам'ятливою для обох до самого скону. У творі зображено три покоління – матері, доньки і внучки, які мали талант до сцени, гри, мистецтва в цілому.

Проблема навчання превалує в оповіданні «Ганнуська і Стефан». Щоб мати хороші знання, потрібно працювати старанно й наполегливо, бо мати вроду – це ще не повний успіх на щастя. Не вдається студентці Ганнусьці ідеально вимовляти слова англійською мовою, яку вивчає на філологічному факультеті у Кам'янець-Подільському інституті. Знайомство з носієм мови, канадійським українцем Стефаном, який після Чернівців приїхав у Кам'янецький виш як вільний слухач з удосконалення знань з української мови, порятувало дівчину при здачі заліку. Дружба зі Стефаном на паритетних умовах – він удосконалює українську, а вона – англійську має дещо іронічний характер. Старання Ганнуськи піддобритися до парубка та підгодувати його яєшнею і бараболею, в очах канадійця зазнає фіаско, та й у навчанні мов не спостерігалося особливих успіхів. Хлопець зізнається: «Яєчні твої вже сняться мені, – сміється Стефан. – Та й мови ти вчиш мене, як і годуєш. Ну що я від тебе чую нового? «Харашо» й «канєшно». Теж мені українка!» [19, с. 85]. Натомість дівчина запевняла, що їхнє спілкування, як не йому, то, навпаки, їй йде на користь: «Це ж я коло тебе вчуся не тільки англійської, а й української. Погодсья ж, погодсья, що вже менше в мене трапляється отих «канєшно» й «харашо». Усе більше – «так», «звичайно», «звісно», «аякже», «атож», «авжеж», «еге ж» чи просто «умгу»... Та й «добре», «гарно», «чудово», «прекрасно»... І все це завдяки тобі!» [19, с. 85]. Автор повертає увагу до того, що перш, ніж вивчати чужу мову, слід добре

знати рідну. А то можна потрапити у таку кумедну ситуацію, як це сталося із Ганнуською.

Автор дедалі частіше занурюється у психологію своїх героїв, прагне їх зрозуміти й розкрити їхні характери. В оповіданні «Кобила» В. Горбатюк від імені жінки передає психологічний стан героїні цього твору – Тетяни Сергіївни, директорки школи, яка під час пошуку кобили, яку припняв чоловік далеко за селом, розмірковує над своїм сімейним життям, жіночою долею (бо ж потрібно поєднувати роботу у школі, фізичну працю по господарству, обробляти город, годувати свині, худобу), пригадує студентські роки навчання в педінституті, своїх однокурсників з філологічного факультету.

У творі наявні позасюжетні елементи – портрети героїв, описи природи, тварин, прийом алюзії на пісню Раїси Кириченко «Я козачка твоя», коли в деталях подається характеристика героїні: «Вона, Тетяна Сергіївна, поважна – за ставленням до неї людей, бо на вигляд ще досить струнка і зграбна – директорка школи, – ніби й не вона, а ота козачка, дружина не завгоспа Павла, а пана полковника» [19, с. 87–88]. Автор через суб'єктну ретроспекцію розкриває деталі життєвої долі героїні, наприклад, переносить у день зустрічі двадцятирічного ювілею випуску з інституту або, через самозаглиблення жінка роздумує про свого чоловіка, озвучує для себе позитивне і негативне в його вдачі та характері.

Життя героя в оповіданні «Опудало» передано через соціальний, побутовий виміри, а також психічний стан. Син-п'яниця Сянько, втративши матір, яка тяжко працювала на городі, змушений тепер обробляти його самотужки. Залишившись сам на сам, чоловік іронічно кепкує з себе, зі свого життя. Зробив опудало з одягу за своєю подобою та й примостив його на городі: « – Дивіться, дивіться, тітко, на нього – то ж я! – махнув рукою перед собою... То я... га-га-га! Піджак – мій. В болоті й досі, бо падав я в ньому не раз. І кашкет мій! І навіть торба моя – з нею за горілкою ходив. То я, тітко! Я! Я – опудало!» [22, с. 201]. З одного боку, опудало пояснюється як засіб

введення в оману, з іншого – своєрідна можливість поглянути на себе іншими очима, відректися від себе колишнього. Істеричне повторювання героєм, що опудало – це він, так би мовити, віддзеркалення не лише його зовнішньої оболонки, а й внутрішнього стану. У цілому, постає трагедійний образ чоловіка, який намагається приборкати свої пристрасті, спрямувати життя в інше русло.

В оповіданні «Після кінця світу», використовуючи принцип «суб'єктної оповіді», автор занурюється у психічний стан героя, передає його переживання, який подумки переповідає свою історію закоханості у жінку Інну, яку бачив лише тричі у житті. Оповідь переплетена розповіддю-спогадом, позначена рефлексивністю, позаяк базується на емоціях та переживаннях головного героя, який нестерпно мучиться через невідому йому причину, яка зумовила паузу у їхньому спілкуванні. З вуст оповідача линуць зменшено-пестливі форми звертання, автор уводить позасюжетні елементи – листи героя до своєї обраниці, в яких той звіряє почуття та очікує на відповідь: «Мила Інночко, не знаю, що ти мені відповіси і чи відповіси взагалі, але я хочу сказати, що ці кілька місяців, які минули від нашої зустрічі на фестивалі, у моєму житті мають особливе значення. Вони осяяні тобою, думками, спогадами про тебе. Ти внесла в моє життя щось високе, світле, натхненне. За своїм характером я стриманий у почуттях, не виношу їх на люди, але саме перед тобою, як ні перед жодною іншою жінкою в моєму житті, я душевно розкрився майже цілковито. Повір, таких слів, як тобі, я не казав і не писав жодній жінці. Саме ти й тільки ти настільки полонила мене, що я відчув цілковиту довіру до тебе, відчув, наскільки ти мені близька, дорога» [19, с. 100–101]. Отже, сповідальний характер оповіді розкриває внутрішній світ героя, його думки, мрії, очікування. Назва твору співвідноситься з безнадією та спустошеністю, що огорнули душу оповідача, який не може зрозуміти причину її мовчання. Визнає, що «ось же він, ось кінець світу – настав. Для нього. Усіх оминув – настав для нього єдиного. Ударив навідліг. Кинув у безвість, як у безодню» [19, с. 103]. Зрештою,

відповідь прийшла. Короткими фразами автор ставить крапку у цій історії: «Була у від'їзді. Потім розкажу. Цілую. Інна» [19, с. 104].

Наштовхує на роздуми оповідання «Глина». Символічно уведений у сюжет твору образ глини, має цікавий підтекст. У творі вона порівнюється з людським життям. Йдеться про те, що літнє подружжя, чоловік і жінка, замовили для господарських потреб цілий скрепер глини. Висипавши її під паркан, скреперист сказав, що має вистачити тої купи їм до кінця життя. Та того ж дня пройшла злива й зміла частину насипу, що асоціюється з швидкоплинністю життя. Ці символічні слова закарбувалися у пам'яті та постійно згадувалися при слушній нагоді: «[...] глина ця стала ніби виміром життя моїх батька-матері, – констатує оповідач. – Виміром, що так раптово змалів через ту вже давню-давню зливу, виміром, що збігається, коротшає з кожною лопатою, кожним відром глини, взятої на мащіння» [19, с. 113]. Батько помер і закінчилася його глина, а те, що залишилося, мати береже і майже нею не користується, наче нею продовжує собі життя.

Збірка «Кринична вода» завершується пригодницьким оповіданням «Риба», що має подекуди гумористично-саркастичний характер. У селі спустили лісовий став, який раніше був у власності орендарів, а тому селяни вирішили виловити залишену там рибу. В баби Петрини Сидорівни Очеретюк спрацював стадний інстинкт, не втрималася від спокуси назбирати смачної поживи: «Бабу Петруньку аж тіпало – і від зловтіхи, і від розгубленості через такий вивих подій, і від поквапу й собі враз опинитись там, у лісі, біля заповітного плеса» [19, с. 118]. Покійний чоловік жінки був заповзятливим рибалкою і добре, що «сусіди не забули про неї, гукнули на таке святе діло – усім селом здобути рибу, покинуту напризволяще» [19, с. 118]. Автор майстерно змальовує картину вилову риби, деталізує та збагачує мовлення лексемами, схожими за значенням, що передають увесь процес полювання за водним тваринами: «[...] навколо все вирувало, хлюпало, жвяхтіло, плескало, бризкало, кричало, сміялось, лаялось. Риба, брудна, чорна, в патьоках, билася то в одних, то в інших руках і зникала у відрах чи

мішках» [19, с. 119]. З великим азартом та наполегливістю люди один наперед другого наповнювали свої мішки щедрим уловом. Захланність баби Петрини ледь не обернулася для неї трагедією. Вона опинилася посеред ставу, загрузла по пояс у багні, яке все більше її засмоктувало, тож самотужки вибратися звідти вже було неможливо. Односельці за допомогою трактора врятували жінку.

Характер баби Петрини розкривається через діалог з односельцями під час порятунку: « – Кидайте того мішка, бабо! – кричали до неї. – Пропадете через нього! – Як пропаду, то тільки з мішком! – відгукнулася баба. – Як я кину його, коли заради риби цієї проклятої залізла дідькові в зуби!» [19, с. 123]. В образі цієї жінки показано менталітет більшості людей, які заради власної вигоди готові ризикувати навіть життям. А чи вартувало бабі наражатися на небезпеку, замість того, щоб коло хати продовжувати спокійно вплітати у вінок кукурудзяні качани, відповідь прочитується у прямій мові: « – Господи, цілий мішок! – сплеснула руками баба Петрунька, наче оце вперше побачила його, ворушкового від риби. – Боже мій, а це ж коли я її з'їм?!» [19, с. 124].

З нотками гумору показано проблеми сім'ї в оповіданні «Кузьо, Гундатра з коровою і Райця». Постають рельєфні образи героїв – Кузі (Христін Кузьма), Михалка (Михалко Лось-Вухналь), Гольки Гундатри та Райці.

Михалко – «високий, гондрабатий, неповороткий, на прізвисько Лось, бо справді трохи схожий на лося з його лапатими рогами, що, на людський розум, мають за все зачіплятися» [22, с. 246] та Кузя «зростом ледь трохи вищий від Михалка, але з такими широченними округлими плечима, з величезною головою, теж круглою, що твердо сиділа на широкому карку, він брав стограмову чарку в свою лапиську, й вона здавалася наперстком у його товстих пальцях. Уся горілка, яку він виливав у себе, ніби навіть не опускалась до його нутрощів, а піднімалась угору й випаровувалась через величезну головешку. [...] покидало Кузьову голову й м'якеньке світле

волосся, і вона з роками ставала все округлішою. [...] Кузьо перетворився у справжнього велетня. Голова ж його остаточно облісіла, і він блищав нею, мовби величезним начищеним казаном» [22, с. 247, 250] – двоє товаришів, яких єднає не лише дружба, а й горілка.

Голька Гундатра – «міцна, з рудим волоссям», згодом «стала пишною молодницею з червонястими щоками і майже таким же червоним волоссям» [22, с. 250]. Замість Михалка, який запропонував одружитися, Голька Гундатра у день весілля вибрала Кузя, з яким залишилася жити. Михалко згодом знайшов іншу дівчину у сусідньому селі, одружився, але через п'ятику перекинувся на тракторі та загинув.

У Гундатри з Кузею народилося двоє доньок, працювала у міській лікарні санітаркою. На роботу добиралася з села. У таких коротких подорожах познайомилася з чоловіком з сусіднього села Глинищ, до якого перебралася жити, покинувши дітей та шлюбного чоловіка. Кузеві заявила, що не хоче жити з таким, як він «вальком, ледарем і п'яницею». Кузя працював на тракторі, тож не доводилося випивати, хіба що не відмовлявся від чарчини як плату за допомогу трактором чи власною силою. Гундатра виявилася розпусною жінкою, яка сезонно тринадцять разів покидала Кузя і знову до нього поверталася. Виходить, що Кузя терпів тринадцять років і через свою безхарактерність нічого не міг вдіяти зі своєю дружиною. Нарешті він твердо вирішив привести до хати іншу дружину. Нею стала міська жінка Райця – «дебела, крутогруда, з широкими, ще соковитими губами», вправна в роботі, замашна до всякого діла, розвідниця, що діждалася у місті пенсії, натомість підшукувала собі чоловіка, щоб залишити в місті квартиру для своїх дітей. Зійшовшись з Кузею, жінка вправно господарювала. На подвір'ї кишіло різною живністю, обробляли город, тож мали всього вдосталь. Райця була не лише працювитою, а й мала добре серце. Жаліючи Гундатру, з безхарактерним Кузею вона допомагала блудній жінці харчами, бо та потерпала від крайньої убогості після того, як від попереднього співмешканця остаточно повернулася в село.

Ця історія розкриває цілий спектр проблем сімейного життя. У стосунках зі своєю дружиною Кузьо був безпорадним та безвольним, інколи навіть байдужим, він не зумів зарадити багаторічним походенькам дружини до іншого чоловіка, який проявляв агресію до Гундатри. Заради сім'ї Кузьо пробачав дружині. І, можливо, в цьому була його найбільша помилка, що дозволяв поводитися так із собою. Йому не вистачало твердості і рішучості розв'язати проблему стосунків із дружиною. В основі їхньої сім'ї закладені не почуття, а розрахунок, причому Гундатра була ініціаторкою їхнього союзу. Щоб не відбувалося, Кузьо з усім погоджувався.

В образі Гундатри показано аморальну жінку, яка не лише не поважає свого чоловіка, а й байдужа до долі своїх дітей. У неї не спрацьовує материнський інстинкт. Фізичне превалює над духовним. Жінка не цінує благородне Кузеве ставлення до неї, натомість обирає брутальність та жорстокість по відношенню до себе. Автор порушує проблему взаєморозуміння, відвертості, щирості. Письменник проникає у світ своїх героїв, наділяє їх непростими характерами, моделює складні взаємовідносини.

Темі кохання присвячено оповідання «Готельна драма» із збірки «Птиці над нами». Закохані професор Сергій Миколайович та Галина Петрівна, після піврічного передчуття зустрічі, їдуть разом на наукову конференцію. Однак там Сергій підозрює свою колежанку у зраді з професором Євгеном Сидоровським. У портретному описі героїні твору, проступає симпатична, сіроока, «жвава, весела, навіть ніби задерикувата», щира і привітна жінка, яка знаходиться у центрі уваги чоловіків, «кожен старався озватись до неї, чимсь підсобити – аби лиш привернути її очі. І вона теж кожного наділяла увагою, вдячним поглядом, підставляла щічку під поцілунок при зустрічі або ж прощанні...» [22, с. 204]. Та з великої кількості залицяльників Галина Петрівна обрала Сергія Миколайовича.

Змальовуючи психологічний портрет героя, автор заглиблюється у його внутрішній світ. В образі Сергія Миколайовича акцентовано не так на

його професійних якостях, як на характері, поведінці, його роздумуваннях на тему імовірної зради. Вагання і неспокій заповнили думки Сергія, який запримітивши Галину у розмові із професором Сидоровським, вирішив, що обраниця йому зрадила. Галина не відповідала на телефонні дзвінки, а потім сухо повідомила, що вже спить, хоч мали разом провести ніч. Сергій мучиться здогадками, таїть образу на жінку, відмовляється одним автобусом повертатися додому, обравши шлях залізницею. Як виявляється, Галина йому не зраджувала. Того вечора до неї підселили ще одну жінку, тому не мала можливості бути наодинці з Сергієм. А професор Сидоровський спав на розкладачці у сусідній готельній кімнаті, тож звуки чоловічого голосу доносилися саме з кімнати чоловіків, а не Галининої. Увесь цей час Сергій перебував у полоні нав'язливих думок, що доводить його малодушність й егоїстичність. Йому не вистачило ні сил, ні терпіння, щоб з'ясувати подробиці всіх обставин, відкрито і відверто поговорити з Галиною.

Тема симпатії чоловіка до жінки увиразнюється в оповіданні «Цвіркун». Тут радше йдеться про статевий потяг до неодруженої скромної і тихої жінки, сільської фельдшерки Марти, яка випадково в автобусі, сівши поруч з односельцем Петром, своєю жіночністю посіяла тривогу у серці чоловіка. Попри те, що Петро був одруженим та на десять років старшим за Марту, щоразу, як тільки-но бачив її, не переставав думати про неї, навіть ревнувати. Товариша дитинства Івана, любителя заглядати у чарку, Петро вважав своїм суперником, позаяк той поділився думкою, що хотів би одружитися з Мартою. Це занепокоїло чоловіка, почуття власності переповнювало Петра, він відчув страх втратити партнера. Попри те, що Петро часто потерпав від своєї примхливої і ревнивої дружини, це не завадило йому у слушний момент проявити себе відважним і наполегливим. Методом контратаки він заволодів Мартою на сінокосі, яка піддалася його поцілункам й обіймам: «Пригорнув – і вже пустив вила й з другої руки, обхопив нею Марту за стан, ще міцніше притис до себе. Вгледів короткий позирк сірих очей перед собою, вмить опущені вії – й вустами торкнувся її

гарячої щоки й, уже не відриваючись від неї, припав до вуст» [22, с. 243]. Природні інстинкти взяли верх над чоловіком і жінкою. Марті бракувало чоловічого тепла, а Петра підкупила її молодість та краса. Символом твору є сюрчання цвіркуна, що супроводжує героїв та уособлює хоробрість, відродження, удачу і життєву силу.

Висновки до 2 розділу.

Прикметно, майже в усіх творах письменника оповідь ведеться від першої особи. Головний герой твору водночас є оповідачем своєї життєвої історії, що підкреслює своєрідність наратологічної моделі побудови тексту. Події розгортаються на різних локаціях – сільських і міських просторах, а героями, як правило, є клас робітників, люди праці та сільської інтелігенції. Невід'ємною складовою оповіді є позасюжетні елементи, описи природи, героїв, авторські відступи, психологічне зображення образів-персонажів, їхні роздуми тощо.

РОЗДІЛ III.

ПОВІСТЕВА ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА

(на матеріалі збірки «Птиці над нами»)

Жанрова розмаїтість прозової творчості В. Горбатюка представлена оповіданнями, повістями і романами. Окремо слід виділити повістевий доробок В. Горбатюка, який ще не був предметом спеціальної літературознавчої інтерпретації, відповідно, є важливим матеріалом для осягнення цілісної моделі художньої системи письменника.

До збірки «Птиці над нами» (2016) увійшли три повісті – «Ганнуська йде до школи», «Троянда в росі (Курортний щоденник)» і «Благодійник по суботах». Вони цікаві не лише в плані тематично-образного аспекту, а й стильових та сюжетно-композиційних особливостей. Важливе пізнання естетичної своєрідності художнього твору, його структури, з'ясування функцій хронотопу, завдяки чому розкривається оригінальність авторського мислення й світобачення письменника, природа його творчої лабораторії.

На основі оповідань «Ганнуська і Стефан» та «Алло, вовк!» В. Горбатюк будує повість «Ганнуська йде до школи» із диптиху «У свічаді жіночого «Я», яка складається із п'ятнадцяти розділів. У ній розгортається подальша історія Ганнусьчиної долі, детально змальовано образи її батьків. Отже, розкривається історія життя героїні, яка є власне і оповідачем твору. Автор від імені жінки передає весь спектр роздумів і почуттів, заглядає углиб жіночої душі, прагне зрозуміти природу її внутрішнього єства. По життю Ганнуська так і не зазнала справжнього щастя, стосунки зі Стефаном не склалися та й згодом, вийшовши заміж, розлучилася із чоловіком. Найбільшим здобутком молодої жінки, мабуть, було народження її сина Ромка.

У повісті є й друга сюжетна лінія – це дитинство Ганнусі. Мати дівчини, Софія Корніївна – вчителька, батько – будівельник, який дуже часто був у відрядженнях. Тут показана проблема батьків і дітей. В образі матері Ганнуськи – Софії Корніївни, заслуженого вчителя України з багаторічним

стажем роботи зображено владну, подекуди жорстоку жінку (особливо у ставленні до своєї доньки), яка проявляла організаторські здібності не лише на роботі, а й удома. Фактично від неї залежала доля членів родини. Попри те, що її чоловік був інженером, за його проектами будували споруди різного призначення, свої керівні амбіції Софія Корніївна проявляла і у домашньому середовищі. Незважаючи на думку інших, у власній хаті вважала не чоловіка, а себе «інженером». Її позиція мала бути визначальною у прийнятті будь-яких рішень. Ніхто у цій сім'ї по-справжньому щасливим не почувався. Батько Ганнуськи потерпав від надмірної опіки дружини, яка через стан чоловікового здоров'я не дозволила йому здійснити заповітну мрію – збудувати церкву тоді, коли з'явилася на те слушна нагода. Мабуть, це ще більше загостило хронічні хвороби батька Ганнуськи, бо «відколи вийшов на пенсію, трохи розповнів, тиск одразу ж підвищився, болять ноги...» [22, с. 31]. Із заборonoю їхати куди-небудь з дому, чоловік замикається у собі: «хтозна, про що він думає, – озвучує для себе Ганнуська, – але мені здається, що, як осипаються пелюстки вишневого цвіту, так одлітають од тата його мрії – про церкву. [...] Ліг на ліжку і так лежав безмовно, відречено, вдавав, що в нього болять ноги, хоч ноги в нього справді болять, але не настільки. За вечерею теж сидів мовчки, пригнічений до краю. Мама вдавала, що вона нічого не помічає» [22, с. 40].

Менторська поведінка Софії Корніївни вплинула на характер і вдачу Ганнуськи, яка у дитинстві отримала від матері психологічну травму й посяла у душі дівчини невпевненість та розгубленість. По життю їй не вистачало підтримки, розуміння, душевного тепла і тому зв'язок із Стефаном – це, наче свіжий ковток повітря, можливість відчувати те, чого так бракувало дівчині: «Який він був ніжний і ласкавий! Як голубив мене! Та ніколи-ніколи в світі не відала я такої ласки й ніжності, про яку тільки мріяла, яка здавалась мені нездійсненною, загадкою, навіть химерною, і якої зазнала я так негадано від Стефана» [22, с. 21], – сповідається собі Ганнуська. Після від'їзду Стефана, дівчина все ж сподівалася, що він повернеться за нею або

запропонує виїхати з країни. Очікування виявилися марними, дива не сталося: «Так ні, мушу знову плакати, знов кривавити серце, бо він, бач, у Європі і не може не озватися до мене...» [22, с. 41]. Глибоко в душу закрався біль, який інколи нагадував дівчині про себе.

Запам'ятався Ганнусьці випадок, коли за непослух мати вигнала її малою з дому, не проявивши ні співчуття, ні материнського тепла, що так прагнула відчути, отримати від рідної людини. Жорстокість матері, її непохитність у своїх рішеннях, сіяли у душі дівчинки тривогу і біль до своєї безпорадності. Мати ніколи не жаліла доньку, бо вважала, що дівчинка повинна рости сильною, а не «плаксою і вередою». А дитині хотілося бачити мамині ласкаві очі, відчувати теплі обійми, ніжні поцілунки, і як гірко було чути на свою адресу: «Поправ спідницю, нечупаро!» або: «Застебни сандалик, недотепо!». Тільки бабуся Ганя, татова мама, пестила, жаліла і ніжила свою внучку. Ще однією психотравмою для Ганнуськи стало те, що мати зізналася згодом про небажання появи її на світ. При пологах жінка лила сльози не так за долю доньки, як за своє нереалізоване сповна молоде життя, яке так швидко обтяжила народженням дитини. Сльози стали символом життя Ганнуськи, які змивали мрії на кращу долю, яка була їй уготована ще при першій появі на світ.

Фактично кожна історія, відтворена у художніх творах, передається через індивідуально-суб'єктивне бачення героя, причому письменник часто моделює розповідь від імені жінки, як наприклад, у повісті «Троянда в росі (Курортний щоденник)». Тема повісті: одвічна проблема людства – кохання – та його вплив на життя жінки. У цьому творі В. Горбатюк використовує мемуарний принцип оповіді у формі щоденникових записів. Події описуються в хронологічному порядку із зазначенням конкретної дати, що охоплює період від 17 травня по 17 липня. Зміст повісті має сповідальний характер. Автор проникає в психологію героїні, яка у вигляді нотаток, перша частина яких більше схожа на листи, а інша – на спогади, викладає свої роздуми, враження від перебування на санаторно-курортному лікуванні.

Оповідачка з нетерпінням очікує на приїзд свого коханця, оскільки домовилися про цю зустріч заздалегідь. Перебуваючи в передчутті довгоочікуваного побачення, героїня рятує себе щоденником, в який записує кожну хвилину свого життя, наче подрузі, звіряє таємниці та описує враження про нових курортних друзів та залицяльників. Виклад подається у хронологічній послідовності та має сповідальний характер. У щоденнику наявні постійні апелювання до суб'єкта обожнення – Олега, того, на кого так ревно чекає героїня твору. Задум записувати свої роздуми і спостереження виник спонтанно: «Думала: ну нащо мені забандюрилось цей щоденник заводити? Ну, скисла трохи, вилила печаль свою на папір – та й годі. Після сніданку, після процедур чекала твого дзвінка. [...] Пустила я сльозу, посиділа, як бовван якийсь, без руху на ліжку своєму (іншого, твого, ні, нашого, я не чіпаю) – і знов потягнуло мене до зошита цього. До щоденника! Бо ж виходить, що пишу його вже справді щодня» [22, с. 49]. Крізь призму оповідного простору твору автор проникає у внутрішній світ персонажа, фокусується на ментальних й психічних реакціях й діях героїні-оповідача: «Просто знемагаю від нетерплячки: хочу тебе побачити. В мене аж крутиться голова, я мало не падаю з ніг від млості, коли уявляю, як ти маєш з'явитися, як ми зустрінемося... [...] І ось, нарешті, ти маєш приїхати! Господи, допоможи! Бо вже несила мені відбиватися твоїм приїздом від усіх зальотників» [22, с. 59]. Автор-чоловік умовно моделює поведінку жінки-оповідача, відтворює її психоемоційний стан: «Цілу ніч ти мені снівся. Чи марився. Чи згадувавсь. А може, снівся-марився-згадувавсь... Я ніби й спала, але бачила тебе знову – як тоді, в перший наш вечір-побачення. Дивилась тоді на тебе й не могла повірити, що ти зійшов до мене зі своїх висот. Може, й піднятий туди мною ж, моєю уявою. [...] Ти снився мені часто. Але в цю ніч... Це якісь нестерпно-солодкі муки: бачити, мовби наяву тебе відчувати – й не бути з тобою, прокидатись у самоті й знову поринати в марення-сон, і знову танути в твоїх обіймах...» [22, с. 61]. Сповідання героїні

звучать дещо по-наївному щиро: «Мій душевний стан, мої почуття до мого чоловіка мені найдорожчі. Від усього!» [22, с. 79].

Оповідачка поступово розкриває історію власного життя, звіряє на папір свої душевні муки і страждання. Поява коханця у її житті – це як свіжий ковток повітря, яке вона, самотня і струджена, так пристрасно зачерпнула своїм серцем, своїм внутрішнім єством: «Але ти зійшов до мене, мовби у сяйві якогось німбу, аури чарівності. До мене, вслідженої, топтаної, нищеної, ганьбленої власним чоловіком. До мене, що через квапливе раннє заміжжя спромоглася лиш на якийсь технікум, хоч малювали мені геть райдужне майбутнє» [22, с. 61]. Ніщо, окрім коханця, виходить, героїню твору не тішить, це своєрідний Всесвіт, у якому вона розчинилася цілком. Ні чоловік, ні родина для неї не важать так багато, як тимчасова любовна історія, яка у фіналі твору отримує несподіваний поворот.

Що ж до образу Олега, він постійно зайнятий, обнадіює свою коханку обов'язковим приїздом, однак прибувши на місце зустрічі, поводить себе стримано і навіть дещо відсторонено від курортного товариства: «Ти справді поводи́вся скуто. Коли я знайомила тебе з моїми дівчатами [...], – ти привітно усміхався, промовляв увічливі слова, але все ж я бачила твою стриманість» [22, с. 66]. Натомість після його від'їзду нав'язливий кавалер головної героїні – Назар зауважив: «До вас приїздив чоловік? [...] Бачив... Думав, що ви чекаєте на любчика, та це справді був чоловік. [...] Якийсь він стриманий... Не видно було веселості, захвату...» [22, с. 76]. Дещо байдужо й віддалено тримався Олег і у посткурортний період. Розбурхана пристрасстю, сліпо замилювавшись чужим чоловіком, у героїні твору не виникало жодних підозр щодо манери його розмови та поведінки. Вона довіряла і вірила Олегові як сама собі, не замислювалася над його нагальними клопотами, пов'язаними з роботою, облудними обіцянками спільного проведення часу: «Ти взагалі вчора був дивним, якимсь ніби знервованим. То кидався мені в ноги, падав коліньми на готельний килимок, не зовсім добре прибраний, наговорював на себе, який ти поганий, злий, егоїстичний, і не слухав моїх

заперечень, то надовго замовкав і поринав у щось своє» [22, с. 83]. На будь-які непорозуміння намагалася знайти пояснення. Притаманне їй ілюзорне бачення дійсності, заважало реально оцінити ситуацію, лише в самому кінці їй відкривається правда, яка спантеличує і враз перевертає все з ніг на голову. Омріяне помешкання на вулиці Вишневій, яке мало стати тимчасовим райським куточком для обидвох коханців, враз зруйнувало всі мрії і сподівання. Виявляється, з омріяного будинку виходила Тамара, з якою познайомилася на курорті і яка в один день з Олегом поверталася додому. Це, власне, і стало поясненням дивної поведінки Тамари в останній день від'їзду з санаторію, яка прощалася холодно, навіть вороже, а наостанок додала, що за останні кілька днів змінила думку про курортну товаришку. Оповідачка не могла тоді пояснити собі, що спровокувало подібну поведінку Тамари і, коли побачила її на тій вулиці, на якій мала б усамітнитися з Олегом, все одразу стало зрозуміло. Тамара виявилася коханкою Олега.

В. Горбатюк порушує проблему важливості й необхідності любові та ніжності в житті кожної людини. Можна досягти успіху у будь-якій сфері свого життя, але якщо немає поруч людини, з якою можна було б розділити щасливі та сумні моменти й хвилини, то щастя не буде повним, довершеним. Кожному потрібна «друга половинка» – людина, яка завжди буде поруч, даруватиме свою ніжність, тепло, розуміння та підтримку. Жодна людина не може пройти весь свій життєвий шлях без другої половинки і до того ж, бути по-справжньому щасливою. Людині потрібен той, хто б розділив із нею свої злети та падіння, піклувався б та оберігав її. Кохання – одне з найпрекрасніших і найсвітліших почуттів, яке може зародитися глибоко в серці.

Символічна назва цього твору «Троянда в росі» стала символом розгубленості, втрачених надій та важкої душевної рани головної героїні. Роса, з одного боку, символізує «чистоту, світло», – такими були почуття оповідачки твору, а з іншого – «недовговічність, ефемерність, ілюзію», – такими виявилися стосунки з Олегом. Оповідачка твору керується власними

емоціями, романтизовано сприймає дійсність, натомість втрачає відчуття реальності та заводить себе у нетрі ілюзій та мрій, які, як та роса, зникають з першими променями сонця.

Відбиває реалії українського виборчого процесу повість В. Горбатюка «Благодійник по суботах» (2002 – 2004). У ній розповідається історія кількомісячного життя журналіста з багаторічним стажем роботи – Бориса Пронька, який прагне покращити своє матеріальне становище, бо «ледве перебивався мізерним заробітком у регіональному виданні, в яке його взяли власним кореспондентом по області» [22, с. 91]. Через постійну фінансову скруту та ще й дорікання дружини, журналіст готовий був «продатися» (бо така-то професія була у нього), якщо навіть так, то чесному кандидату. Після однієї з прес-конференцій Борис Пронько стає прес-секретарем виборчого штабу одного з кандидатів у народні депутати України. Прагнення головного героя є природними, бо лише під час виборчої кампанії журналісти можуть підзаробити у грошовитих народних обранців.

Борис Пронько у передвиборних змаганнях працює на власника приватного підприємства «Джерело», підприємця і благодійника, колишнього кандидата на посаду міського голови – Ігоря Мурованого. Борис був знайомий з його батьком, Панасом Олексійовичем, привітним та щирим редактором районної газети, який порадив колись опанувати йому фах журналіста. Про Ігоря Панасовича Борис Пронько мало знав, хіба що деякі факти з розповідей батька, та й уявляв його «добрим, лагідним, щирим і розумним». Тому й вирішив підтримати саме цього кандидата, до того ж, імпонувала його благодійна діяльність, «не хапуга, чесний бізнесмен». Принаймні у такому світлі поставав він перед електоратом через ЗМІ.

Робота у виборчому штабі відкрила багато невідомого про кандидата в народні депутати. Дедалі частіше Борис Пронько почав переконуватися у лицемірності Ігоря Панасовича, його маніпулятивних діях по відношенню до виборців. порушується проблема підкупу військових, нужденних пенсіонерів, інвалідів; обману своїх працівників, коли кандидат в депутати в

повному обсязі не виплатив обіцяні кошти за передвиборчу роботу, а також студентам за розповсюдження агітаційного матеріалу; гонитви за рейтингом. Головний герой став свідком пригоди з жінкою, яка не отримала від Мурованого благодійної допомоги для своєї доньки-інваліда. Вражений гнівом і ненавистю жінки після її візиту кабінету Ігоря Панасовича, Борис Пронько відчував двоїстість почуттів, бо не міг ще до кінця повірити, що такий розрекламований благодійник міг так обійтися з матір'ю дитини-інваліда: «Не може бути... Не може бути... Благ-г-го-дій-ни-и-ик!.. Йому не вистачало сил навіть самому собі заперечити, що то ж не він винен. Що то кидалось... його кандидату... Його(?) кандидату...» [22, с. 125]. Ознайомлення з фінансовими звітами бухгалтерії виборчого штабу, остаточно дало зрозуміти Богдану, що вся розпіарена діяльність Мурованого – це лишень окомилування, а насправді «[...] ця роздмухана доброта... міф. Міф! Як же він раніш цього не збагнув, не розгледів?! Та хіба лиш він? Всі, всі знають лиш один образ Мурованого: благодійник! Бабусі, інваліди, нужденні – цілими отарами. В суботу... В суботу!... Благодійник по суботах» [22, с. 133]. Однак, вигравши вибори, Ігор Панасович одразу забув про свою благодійність. Ні в суботу, ні в будь-який інший день він уже не з'являвся у тимчасовому офісі. Автор правдиво показав, як завше відбувається у післявиборчий період.

На другому плані у повісті виписана любовна історія із співробітницею Бориса – Світланою, з якою він познайомився у тролейбусі, коли жінка, наздогнавши транспорт, захекана сіла у нього. Після того випадкового знайомства, Борис посприяв влаштуванню Світлани на роботу у виборчий штаб Мурованого. Таким чином, Пронько врятував жінку від домашнього терору з боку ревнивого чоловіка, який волів тримати дружину під своїм пильним наглядом. Автор порушує проблему стосунків чоловіка і жінки. Як видно, ревності, заборони лише загострюють бажання зради. Коли немає згоди в сім'ї, виникають постійні непорозуміння, бракує довіри і відвертості, обов'язково настане момент, коли одне із подружжя вдаватиметься до зради.

В уста героїв письменник вкладає розмови про наболіле сімейне життя, наприклад, Світлана промовляє до Бориса: «Мене ніколи-ніколи так не гладили! Ніхто! Навіть в дитинстві такого не перепадало – нас було троє, батьки вічно в роботі – не до ніжностей... А в твоїх руках, в усьому тобі – так ніжність, така ласка... Мені здається, ми не просто поруч, близько-близько одне коло одного, ні, – мені здається – ти мене тримаєш у своїх долонях. Всю-всю. І мені так затишно, так добре... [...] Ти відкрив мені те, чого я ніколи не знала, хоч замужем дванадцять років. І це відкриття – така любов, таке кохання, про яке я... може, тільки чула... читала...» [22, с. 140, с.141]. Або промовисте зізнання Бориса, який також не зазнавав ласки від своєї дружини: «Я взагалі вже думав, що ніжність, ласка, про які так ніби-то мріють жінки – це вигадка, міф, жіноче кокетство. Бо від мене цього... не хотіли. То був найщасливіший день у її житті, коли вона купила – навмисне розшукала! – спальню з двома окремими ліжками. Вони поряд, але... Нарізно! Відтоді вже стільки років підряд я лягаю в холодне порожнє ліжко, закутуюсь у свою ковдру й кусаю кулаки... [...] Ти мені допомогла відкрити самого ж себе. Такого, яким я є насправді. І яким не хотіли мене сприймати» [22, с. 141]. І Світлану, і Богдана об'єднала відсутність розуміння у власних сім'ях, спільне бажання бути почутим та поцінованим.

Автор з-поміж безлічі деталей виділяє ті, які найвдаліше характеризують ситуацію. Звернемося хоча б до описів, які так влучно змальовує колишнього дисидента Хому Веремійовича П'ястука. Якими промовистими є його плямкання губами і спомини про друкування листівок у тоталітарні часи:

« –Та й листівок я випустив небагато, – вже довірливо мовив старий. – Сам знаєш, тоді це було не просто. Раз-два – і... – пфу-у! – вже за ґратами» [22, с. 99].

Дещо схематично письменник зобразив інших суперників Ігоря Мурованого – Касприка, Порхуна, Коренюка. Богдан Пронько, переконавшись у недобропорядності Мурованого, на виборах віддає свій голос за Коренюка, однак Ігор Панасович таки здобуває перемогу. Виходить,

як професіонал, Богдан Пронько зробив свою справу успішно. Автор правдиво показує суть журналістської професії: прагнення підзаробити у виборчий період, згодом матиме відповідні наслідки. Оповідач розмірковує на цю тему так: «Але якщо пройде Долгокрилов, Порхун, Касприк – це буде на совісті тих прес-секретарів, тих писак, що, як і він, Борис Пронько, возвеличують своїх (!) благодійників. Ті сьогодні їм (!) платять гроші. Кидають кістки, як сторожовим – чи гончим! – псам. Кому більшу, кому – меншу. Дехто з колег-журналістів залишив на місяці виборчої кампанії не таку копійчану, як у Бориса, роботу – і подався в особисті писарчуки. До падлюк, може, ще більших, як Проньків «благ-г-г-го-дій-ни-и-ик». Заради сьогоднішнього дня. А завтра?» [22, с. 148]. В образі Богдана Пронька постає співчутлива до чужого горя людина з вираженим почуттям справедливості, який не може змиритися з тим, що довелося побачити і усвідомити. Тема грошей – це єдине, що стримувало його, бо лише заради сім'ї змушений був «продатися».

У повісті «Благодійник по суботах» порушено низку проблем й реалістично показано «брудні» методи ведення виборчої кампанії. Як працює технологія обману, підкупу, дезінформації виборців. Як власне, створюється спотворений образ дійсності, коли під час передвиборчої агітації лише підкреслюються позитивні риси кандидата й затушовуються негативні. Автор вміло розставляє акценти, виводить на перший план ті деталі, які вдало характеризують ситуацію, особливо в описах людей та їхніх характерів.

Висновки до 3 розділу.

Як бачимо, В. Горбатюк є творцем реалістичної літератури, яка, наче дзеркало, відбиває проблеми різних прошарків суспільного життя. Особливе місце у творчості письменника займає тема кохання, стосунків у сім'ї (чоловіка і дружини, батьків і дітей). Крім того, автор полюбляє експериментувати з формою, майстерно уводить у сюжетну канву позасюжетні елементи (описи, авторські відступи). Для більшості творів характерна присутність наратора, від імені якого письменник веде розповідь.

Як правило, оповідачем твору є головний герой, який через власні роздуми, окремі ситуації ненав'язливо уводить читача у контекст подій.

РОЗДІЛ ІV.

ПРОБЛЕМАТИКА ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СЛОВО І МЕЧ»)

4.1. Документальна основа роману «Слово і меч» як засіб увиразнення оповіді

В останні десятиліття своєї творчої діяльності В. Горбатюк все більше тяжіє до художньо-документального жанру оповіді. Яскравим прикладом є його романи – «Кручі» (2008), «Ще настане наша пора» (2012), «Слово і меч» (2013).

Приміром, в одному з останніх романів із символічною назвою «Слово і меч», присвяченого маловідомій нині постаті української культури – українському письменнику, журналісту, літературознавцю, літературно-театральному критику, бібліографу, редактору, політичному і військовому діячу, архіваріусу Кам'янець-Подільського державного українського університету в 1919-1920 роках Павлу Олександровичу Богацькому, автор охудожнює його життєву долю, широко використовує архівні матеріали та уводить у загальну сюжетну канву листування з письменником видатних діячів культури, яке має історико-культурне значення.

Павлу Богацькому В. Горбатюк присвятив декілька статей, які містять чимало цінного матеріалу, надані авторові безпосередньо сином П. Богацького – Левком Богацьким, що мешкає в Австралії та є учасником тамтешнього українського громадсько-культурного життя, секретарем Української Громади, Українського Клубу, багаторічним директором Фундацій Українознавчих Студій в Австралії. До речі, у 2003 році в австралійському Сіднеї побачило світ видання «Архіви», упорядковане Л. Богацьким, у яке увійшли матеріали біографічного характеру. Дещо з батькового архіву Л. Богацький передав в Україну. Перебуваючи в еміграції в Австралії, П. Богацький продовжував працювати над «Малою Літературною Енциклопедією», рукопис якої Л. Богацький подарував Одеській

національній науковій бібліотеці ім. М. Горького, а також низку праць та листи письменника Київському музею Т. Г. Шевченка, Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського, доктору філологічних наук, професору, завідувачу кафедри української мови і літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії В. Мацькові. Внаслідок листування з Левком Богацьким, В. Горбатюку вдалося отримати багато важливих свідчень про українського видатного діяча культури П. Богацького, а це щоденникові записи, спогади, листи, які письменник ретельно опрацював та з листовного дозволу сина від 2 червня 2010 року на їхній основі розпочав роботу над романом. Важливу роль при написанні твору відіграла повість-хроніка «На горбах Поділля» та спогади «З пережитого» П. Богацького, опубліковані у сіднейській «Вільній Думці», а ще публікації письменника (оповідання, новели, нариси, наукові розвідки) у газетах «Слово», «Подільський шлях», завдяки яким вдалося реставрувати окремі епізоди і цілі сторінки історії Поділля, відкрити нові персоналії [1].

Майстерно виписуючи образ головного героя – П. Богацького, серед архівних джерел В. Горбатюк натрапив на листи письменника до Ольги Кобилянської, яку «хатяни» залучали до співпраці. Дослідивши їх, В. Горбатюк у 2013 році зробив публікацію для журналу «Дзвін» під назвою «Ви наша родоначальниця...»: листи Павла Богацького до Ольги Кобилянської».

У назві роману протиставляються два поняття «слово» і «меч», які по суті є рівнозначними, якщо їх порівнювати в аспекті зброї, однак мають різну силу, вплив та призначення. В академічному тлумачному словнику знаходимо пояснення: «слово» – це «мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу». Недарма кажуть, що словом можна вилікувати і убити, натомість меч виступає у ролі зброї, якою лише можна завдати шкоди.

Протягом усього життя П. Богацький балансував між словом і мечем, оскільки література і військова справа тісно переплелися у його життєвій

долі. Під час Павлового навчання в офіцерській юнацькій школі у Вільно було проголошено маніфест «Про удосконалення державного порядку», коли дозволявся друк газет і журналів українською мовою, приймалася недоторканність особи, свобода совісті, слова, зборів. У зв'язку з цим привертають увагу авторські роздуми на тему свободи і слова: «Ось і маєш – свобода... І все ж... І все ж – нехай щось, а таки є, добилися. Кров'ю здобули. Нехай небагато – нехай тільки вільне слово, своє, рідне... Далі й воюватиме це слово. Так воно чергується в цім світі, в цій країні – кров і слово, слово і кров. Зі стежки слова ступив Павло на стежку крові – бо таким є фах, який здобуває він – лити кров. Вояцький фах. А його, цього фаху, треба Україні, як і слова! [...] Бо таки дали Павлові його рідне слово. А слово його – про меч. Бо тільки меч дасть не «гражданскую», а повну свободу!» [23, с. 37]. Згодом П. Богацький став членом військової організації «Оборона України»: «[...] зі стін духовних, семінарських, від заповіді «Не убий!» – до казарми армійської, до зброї, до меча. Бо тільки так, зі зброєю, можлива оборона України...» [23, с. 44]. Умовно ці цитати увиразнюють та пояснюють назву роману.

Автор вдало співвідносить життєпис П. Богацького з документальними свідченнями, що передають атмосферу національно-визвольного руху українського народу 1917-1920 рр., літературне та наукове життя Поділля.

В. Горбатюк постає не лише як письменник, а й як невтомний дослідник, що з неабияким інтересом відшуковує цікаві факти, пов'язані із багатьма відомими постатями у контексті подільського культурного простору. Як зазначає В. Загороднюк у рецензії на книгу В. Горбатюка «У слові – назавжди. Поділля в письменницьких долях», саме «подільська земля, що з різних причин дотична до багатьох майстрів слова, то як чинник натхнення, то як місце роботи, то як джерело тематики для творів, то як терен особистих, а чи сімейних перипетій, а то як місце народження і смерті. Такий авторський підхід, така подільська заземленість увиразнює, не побоюся високого слова – патріотизм усеукраїнський, що не може

сформуватися без рідного села, батьківської старенької хати, а чи маленького джерела, з якого вперше вгамував спрагу й запам'ятав це на все життя» [35, с. 114]. Як письменник В. Горбатюк сповна занурюється в атмосферу епохи, майстерно виписує образи, змальовує характери своїх героїв.

4.2. Події та галерея образів діячів української культури у романі «Слово і меч»

Композиційно роман «Слово і меч» складається з чотирьох частин: «Проба Сил», «Українська Хата», «Меч», «Кам'янець» та хронологічно розповідь сягає подій 1920 року, на сторінках якого оживає ціла галерея видатних особистостей кінця XIX – початку XX століття. Автор в хронологічній послідовності відтворює життєвий шлях П. Богацького, поставивши за мету показати його роль у літературному та суспільно-політичному житті України.

У першій частині «Проба Сил» художньо відтворюється ранній період та юнацькі роки життя Павла Богацького, який народився 17 березня 1883 року на Поділлі в містечку Купин в родині священника. Спочатку ази науки засвоїв від дяка К. Ковальського, згодом навчався у Кам'янець-Подільському духовному училищі, вступив до духовної семінарії, де потрапив під вплив соціал-революціонерів, став членом їхнього гуртка та займався редагуванням шкільного часопису «Проба Сил», що стало причиною відрахування хлопця з 5-го класу у грудні 1902 року. Цими подіями автор розпочинає розповідь про П. Богацького та символічно прив'язує їх до назви твору, що саме за «слово» він припинив навчання у семінарії, оскільки на сторінках «Проби Сил» друкувалися вірші, етюди, новели українською мовою юних талантів. Ця звістка засмутила батька, мовляв, він попереджав сина за його українськість. Автор моделює поведінку Олександра Богацького та передає його емоційні висловлювання: «В Україну вдарився!.. Наслухався, начитався!.. – кричав батько, як почув лиху звістку. – Я тобі давно казав – з вогнем граєшся!» [23, с. 8]. У творі батько постає надто вимогливим стосовно виховання Павла, якого здебільшого «частував» майстерно приробленою до козячої ніжки

нагайкою та «тримав сина в кулаці». Попри все, Олександр Богацький прагнув дати дітям хорошу освіту та шляхом науки відкрити їм двері у широкий світ. Родинне походження визначало й подальшу долю синів та доньок священника.

Автор деталізує на історії життя Олександра Богацького, рід якого походить від старошляхетського польського роду. Брат діда Олександра Богацького був «значним судовим урядником». Батько Олександра Богацького був священником на Ольгопільщині, рано помер, залишивши двох дітей – Олександра і Катерину, мати вийшла заміж вдруге, покинувши дітей. Їх взяв на виховання отець Трохимович, хлопець став пастушком, а дівчина покоївкою. Невдовзі Катерина померла через напад псів, які покусали дитину до смерті. Оскільки Олександр був тямущим, вмів вже читати, його віддали на навчання до духовного училища у Приворотті, відтак закінчив Подільську духовну семінарію та отримав сан священника. У романі автор змальовує характер та вдачу чоловіка: «[...] Заклопотаний, зажурений то церковно-парафіяльними справами, то власним господарством. Натомлений денною працею, приходив увечері додому [...], і, помившись до пояса, прилягав на ліжко та, покурюючи цигарку, починав балачку з дітьми... [...] До батька повертався його природний гумор, і він бавив хлопців своїми цікавими оповіданнями, різними дотепами. Оповідав про колишні часи, про своє дитинство...» [23, с. 28]. Розповідати дітям цікаві історії батько успадкував від своєї прабабусі, під впливом якої також виховувалися онуки: «Геть трухлява од старості, кульгава на ногу, з підсліпуватим оком, вона, однак, мала добру пам'ять і розповідала дітям багато різних билиць із колишнього. А ще співала своїм високим, пискливим голосом безліч народних пісень, чимало з яких у сім'ї вже ніхто й не знав. При цьому – співаючи або за балачками – завжди займалась якоюсь роботою, яку шукала собі сама: дерла пір'я, теребила квасолу чи латала старі мішки» [23, с. 17]. Павло, знаючи історію батькового життя, зрозумів для себе, що не тримає у серці зла за його жорстоке виховання, бо «кожен має пройти свою

нелегку науку життя, сам стати в житті людиною – що б там не випало на долю» [23, с. 32]. Бачимо, що попри все головний герой постає вдячним своїм батькам за виховання, бо це сформувало його як особистість, яка не опускала рук перед різними перешкодами, яких доводилося зазнавати у житті.

У семінарії П. Богацький зростав духовно, формувався його світогляд, відкривав для себе світ українського слова. Цьому сприяло середовище та наставники, особливо Володимир Мусійович Чехівський – «високий, чорнявий, з блискучими карими очима, чорними ж українськими вусами, привітний та уважний до семінаристів», який давав учням читати книги зі своєї бібліотеки. А ще Василь Дуткевич спраглим до читання давав твори Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Мирного, І. Франка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, С. Руданського, видання видавництва «Вік». П. Богацький захоплювався не лише художньою літературою, а й знайомився з публікаціями часописів «Кієвская Старина», «Галичанин», «Русское слово» та ін. Це і стало поштовхом до створення студентського журналу «Проба Сил».

Після відрахування з семінарії, шлях П. Богацького пролягав у Вільно, де вступив до офіцерської юнацької школи, яку у ранзі підпоручника він скінчив у 1906 році. А далі був призначений офіцером до Луцького полку піхоти, відтак його полк дислокувався у Ромнах на Полтавщині. Примітно, романові притаманна панорамність, бо письменник не лише змальовує образи, характери персонажів, відтворює події, описує місця, а й подає соціальний і культурний контекст. Приміром, пишучи про Ромни, письменник згадує про перебування там Т. Шевченка: «Отут, на березі Сули, мабуть, стояв Тарас Шевченко в 1843-му або у 1845 році, коли приїжджав у Ромен [...] на знамениту Ільїнську ярмарку. На весь світ знамениту!» [23, с. 38]. Або про Вільно, де у «древньому литовському місті, трохи більш як півстоліття тому жив Тарас. Брав перші уроки в справжнього художника – професора Яна Рустема, читав Адама Міцкевича, покохав Дзюню

Гусиковську» [23, с. 26]. У романі не випадковими є згадки про Шевченка, бо П. Богацький досліджував творчість поета.

Перший арешт П. Богацького припадає на 1901 рік за розповсюдження прокламацій між селянами, другий – у 1906 році за організацію та участь в таємній організації «Військовий союз», за що відсидів п'ять з половиною місяців та був звільнений з військової служби. Після цього вирішив піти вивчати агрономію у Політехнічному інституті: «Буде сіяти, ростити, плекати... Це потім, потім, як здобуде освіту. А зараз... сіяти... ростити... плекати – Слово» [23, с. 64]. Попри навчання, П. Богацький починає входити у літературу: пише перші оповідання, рецензії, замітки; друкується у газеті «Рада», дебютує в альманасі «Терновий вінок» оповіданням «Напівдороги» – «такий початок його шляху в літературу, перші кроки. Але вони є, ось, матеріалізовані, в його руках, – його думки, почуття, настрої» [23, с. 69]. П. Богацький заприятелював з поетом, перекладачем та засновником видавництва «Ранок» Олексою Коваленком, у нього познайомився з Грицьком Чупринкою, який був на чотири роки старшим за П. Богацького. Оповідач характеризує Грицька Чупринку так: «мовчазний, хмуркуватий, з виснаженим лицем і з високим лобом, що переходив у клинцювату лисину аж до тім'я» [23, с. 73]. Як позасюжетний елемент автор вводить вірш «Моя кобза» Г. Чупринки, який він надрукував 1907 року в газеті «Рада». Подібні знайомства дозволяють П. Богацькому більше дізнаватися про стан розвитку сучасної йому літератури, про періодичні видання («Руська хата», «Світ»), які виходили на території Галичини, що була тоді частиною Австро-Угорської імперії, відкриває для себе нові імена письменників, особливо зацікавлюється творчістю Михайла Яцкова.

Вже у першу частину роману письменник вводить образ Олександра Неприцького-Грановського – відомого вченого, поета, маляра, політичного діяча, багатолітнього голови Організації державного визволення України (ОДВУ), який друкував свої вірші в «Українській Хаті». У творі йдеться про його походження, батьків, дитячі роки, перші життєві університети. Жила

родина у Бережцях, його батько був ковалем, мати – Емілія Сихневич походила з польських колоністів Волині. Навчався Сашко у Білокриниці в сільськогосподарській школі. Автор подає факт знайомства юного поета Сашка з Лесею Українкою та з етнографом Климентом Квіткою, яке відбулося завдяки його вчительці Марії Биковській. Змальовуючи образ Олександра Неприцького-Грановського, письменник порівнює його з каштаном – «молодим, міцним, блискучим від сили і вроди. Вилущився зі своєї волинської шкаралуці – й покотився-пострибав-поїхав аж на київський брук [...], шукав тепер нову твердь – не бруків, а ґрунт, де можна стати, де можна прорости, як проростає плід каштана, потрапивши не на камінь-граніт, а на землю матінку» [23, с. 54].

Також подає історію життя українського літератора Юрія Покоса, який друкував свої твори під псевдонімом Юрій Будяк: «[...] людина старша віком, але завжди бадьорий, веселий, охочий до мандрів. [...] Працював вантажником, бляхарем, матросом, аптекарським практикантом. Одночасно вчився, щоб екстерном закінчити гімназію. Ще потім учився в учительському інституті та університеті. В Оксфордському!...» [23, с. 76]. З вуст Юрія Будяка зринає характеристика М. Грушевського: «Невисокого росту, округленький такий, борода на всі груди розвіялась, вуса ворущаються, пенсне блищить» [23, с. 78]. Через діалог між Олексою Коваленком та Юрієм Будяком провадиться розмова про заснування гумористичного журналу «Хрін» та обрання його редактором П. Богацького: «Ось тобі й проба сил, Павле. Справжня проба твоїх сил редакторських. Але ж якби не було тієї, давньої «Проби Сил», то як би ти брався, з якого боку підходив до нового свого обов'язку? А так хоч таки-сякий, а досвід є. Та й Будяк з Коваленком, і Чупринка – всі разом підпряглися» [23, с. 79], – розмірковує оповідач. У 1908 році вийшло перше число «Хрону» та в цьому контексті йдеться про його змістове наповнення, що викликало певний резонанс у суспільстві й журнал неоднозначно був сприйнятий публікою: «Не просто шелест пронісся містом, а й здійнявся шум, і гам, і крик. Це був справді хрін у ніс багатьом. Та й

редакції, і редактору, й авторам дісталось! У широких українських колах побачили в журналі зухвалий вибрик, непошану і грубіянство щодо старих, заслужених українофілів, письменників, громадян. Особливо ображалися «радяни». На свою адресу вони сприйняли чи не всю критику, хоч вона стосувалась їх лиш частково. То що вдієш при таких перебільшенім честолюбстві» [23, с. 81]. Журнал мав дещо загальнополітичний характер, бо викривалася діяльність Думи, висміювалися, так би мовити, Піхнови і Савенки із «Кіевлянина» (Д. Піхнов – редактор, А. Савенко – співробітник російської газети «Кіевлянин» антиукраїнського спрямування), у вміщених карикатурах можна було впізнати й образ письменника Бориса Грінченка: «[...] з малюнка випливало, як у погоні за славою, за пишанням своїм ім'ям хапався він за всі справи» [23, с. 80].

В образі Микити Шаповала змальовано діяльного, відданого українця своїй справі, рішучого й енергійного, «сповненого нових задумів і критичних думок». У романі автор називає його українським Ломоносовим, позаяк закінчив Петро-Мар'ївську народну школу з похвальним листом та з нагородою у вигляді книжки Михайла Ломоносова, тоді ж шкільний інспектор побажав йому бути схожим на цього вченого. Микита Шаповал мав «сповнені життєвої енергії та відваги очі», «теплу усмішку», захоплювався грою на гітарі, співав у церковному хорі, багато знав українських народних пісень, які записав у кілька зшитків. У романі П. Богацького і М. Шаповала пов'язує спільна військова повинність, оскільки обидва «недавні підпоручики царської армії», а також були причетні до революційної діяльності, відбували ув'язнення та обидва стали цивільними.

У першій частині роману «Проба Сил» показано стрімкий розвиток українського національного руху, гуртування творчих сил, заснування й видання часописів, відхід від старих традицій, нові пошуки в поезії, прозі, драматургії, захоплення модерністичними ідеями. В уста М. Шаповала письменник вкладає слова: «Так, усі ми об'єднані у прагненні до літературної творчості [...], усі ми потребуємо виявлення свого таланту. Це нас об'єднує,

незважаючи на таку строкатість віку, освіти, способів занять, місць проживання чи походження. Нашу єдність показали збірники «Розвага», «Терновий вінок», щойно видана „Українська муза”» [23, с. 85]. І справжнім епохальним явищем в українському літературному житті початку ХХ ст. стало видання літературно-критичного і громадсько-публіцистичного щомісячного журналу молоді інтелігенції «Українська Хата», який виходив з березня 1909 р. до вересня 1914 р. у Києві за редакцією П. Богацького і М. Шаповала. Часопис українофільського спрямування «зоблізував молоді літературні таланти, розбудив мистецьку критику, закривав духове життя України» [56].

У романі цій події присвячено другий розділ під умовною назвою «Українська Хата», у якому розлого подається історія роботи над виданням журналу, добір матеріалів, коло авторів, перипетії, пов'язані зі сприйняттям політики часопису тощо. Автор уводить читача у вир тодішніх подій, на сторінках роману оживають ті, хто прагнув донести до людей свої погляди, ідеали й бажання. Письменник насичує текст позасюжетними вставками у вигляді виїмок зі статей, віршів, листів. Наприклад, уведено фрагмент програмової статті М. Шаповала, в якому обґрунтовується мета, яку ставили перед собою молоді письменники, започатковуючи журнал «Українська Хата», а це, насамперед, наворотати думки суспільства на «шлях поступу, де світять кращі ідеали людскости: воля, рівність, братерство» [23, с. 101], а найбільше розвивати українське письменство, давати можливість розкриватися молодим талантам. Для цього читацькому загалу у журналі пропонувалися різножанрові твори: поезія, белетристика, критика, публіцистика. У творі показано, що видання «Української Хати» було наче свіжим ковтком у сфері тодішнього літературного життя, порівняно із політикою газети «Рада», яка надто критично ставилася до молодих авторів, причому таке цькування на сторінках цього періодичного видання відбувалося систематично. Тому-то, коли з'явилося перше число «Української Хати», особливо «радяни» накинулись своїм «критичним

батоном». Згодом діставалося за публікації журналу й від критика Сергія Єфремова, який вказував на прихильне ставлення з боку «хатян» до творчості Христі Алчевської, Григорія Ващенка, Прохора Вороніна, Григорія Кернеренка та інших. Натомість позиція С. Єфремова щодо творчості молодих авторів відома з його статті «В поисках новой красоты». Однак «хатяни» не опускали рук, навпаки, вирішили твердо відстоювати свої орієнтири, боротися із заскорузлістю, а найбільше відстоювати українські інтереси.

Автор торкається проблеми декаденства та подає роз'яснення цього поняття через фрагмент листа М. Шаповала до Х. Алчевської: «Я декаденству не спочуваю [...], в українській літературі нема декаденства, а є шукання нових форм та ідей мистецтва і боротьба із застарілими шаблонами. За декаденство у нас приймають кожний оригінальний і нешаблонний твір» [23, с. 112]. Або проблеми «аскетизму українства», грошей, яких ніколи не вистачало для втілення літературних задумів.

У творі згадуються імена авторів, чиї твори оприлюднювалися на сторінках «Української Хати»: поезії Юрія Сірого, Грицька Чупринки, Галини Комарової, Олекси Коваленка, Олександра Олеся, Михайла Козоріса, Богдана Лепкого, Олександра Неприцького-Грановського, Сидора Твердохліба, Петра Карманського, оповідання Грицька Коваленка, твори Миколи Курцеби, Валеріяна Тарноградського, Якова Мамонтова, Віталія Самійленка, Одарки Романової, Марійки Підгірянки, статті Миколи Євшана, Андрія Товкачевського. До часопису також було залучено активного діяча українського руху Сергія Шелухина, співпрацювати запрошувалися Ольга Кобилянська, Ганна Барвінок. Окрім того, редакція журналу також дбала про свою бібліотеку. Промовистим фактом є лист П. Богацького до Ганни Барвінок від 21 липня 1909 року з проханням подарувати один збірник творів Пантелеймона Куліша в редакційну бібліотеку «Української Хати», щоб «завжди мали перед собою його слово, як щирий християнин має Слово Боже».

Затим, як М. Шаповал подався на Слобожанщину, вся рутинна робота з видання журналу лягла на плечі П. Богацького, який відповідав фактично за все: добір матеріалів, друкування, передплату, пересилку та ще й до того потрібно було вишукувати кошти, яких катастрофічно не вистачало. Як видно, ентузіазм і творча невгамовність П. Богацького долала усі перешкоди.

Щоразу у журналі розширювалося коло авторів. Серед них й Іван Липа, якого автор характеризує, як «енергійну постать», його запросила до «Української Хати» Галина Комарова – сестра Михайла Комарова. У розмові з П. Богацьким, Іван Липа промовляє важливу істину, яка підтверджує важливість його праці для українського суспільства: «Добру справу робите своїм часописом, дуже добру. Журнали, навіть газети, взагалі література – це та ниточка, що зв'язує читача, людську одиницю, з цілим народом. Коли народ читає своїх письменників – і то протягом літ, – він виробляє одностайні, однодушні ідеали. Так складається нація! Ви якраз і творите нашу українську націю» [23, с. 128]. Також згадується Галина Журба з достатньо позитивною характеристикою: «Лишень двадцять літ має, а пише так зріло, глибоко, такою мовою – народні перлини» [23, с. 127], а попри те, що народилася і виросла у польській сім'ї, бездоганно володіє українським словом. У розмові Г. Журби із П. Богацьким акцентується на її шанобливому ставленні до України та інтерес з боку письменниці до української ідеї.

Проектує письменник свою увагу і на постаті Грицька Чупринки – дещо «похмурий, насуплений, мовчазний». Як ілюстрація таланту Г. Чупринки, уведено його вірші «Гибель мрій», «Радяне», йдеться про його збірку «Огнецвіт». Закидаючи на адресу Г. Чупринки «нехлюйство» до себе та «бурлацтво», мовляв, марно розтрачує свій талант, М. Шаповал був приємно вражений виходом поетичної книжки письменника, про яку сказав, що «тут і добірна чистота слова, і краса стилю, а головне – настрої. Кожен вірш його аж дзвенить своїм настроєм – бадьорим, деколи трохи глузливим, іноді й жартівливим. [...] Скрізь є почуття, поривання, щирість» [23, с. 134] і зауважив, що це справжнє явище в українській літературі. У романі

підкреслюється особливість творчого процесу Г. Чупринки, який комфортніше почував себе на селі, де творилася найкраща його поезія. Тут порушується проблема середовища та його впливу на талант письменника. Міське життя обтяжувало поета, натомість сільські простори дозволяли високо ширяти поетичною думкою, до чого й схилили його редакційні товариші. Наприклад, П. Богацький дружно радив товаришеві: «Грицьку Оврамовичу, їдьте звідсіль – до батьків, у село. Там ваша муза, там ваша творчість» [23, с. 155].

Мовиться і про білоруського письменника Сергія Полуяна – завжди веселого, бадьорого, твори якого активно друкувалися на сторінках «Української Хати». Автор змальовує його як талановитого письменника, палкого патріота своєї землі, який непорозумівшись зі своїм батьком, втік із Білорусі в Україну, де знайшов щирих друзів та однодумців, однак за свої принципи рано пішов із життя, наклавши на себе «зашморг смерті». Доля відрахувала йому всього двадцять років, проте залишив по собі помітний слід в літературі, оскільки писав працю про історію білоруської літератури, яка друкувалася на сторінках «Української Хати». Красномовною характеристикою білоруського письменника є вміщений уривок з некрологу П. Богацького, у якому вказується, що він «працював в українських часописах, бо своїм чистим серцем, своєю прозоро-кришталевою душею чув, що тут його брати, що тут зрозуміють і його божевільне кохання до свого рідного народу, і бажання кращої долі йому. [...] Дитяча чиста душа його занадто ідеально дивилась на людей і їх стосунки. Ідеальність його поглядів здавалась неземною, і тяжко було подумати, що колись життя розвіє і забруднить її» [23, с. 147–148].

У романі з'являється й образ молодого поета Максима Рильського, який приніс свої твори у редакцію «Української Хати» й згодом став її частим гостем. П. Богацький з охотою друкував поезії молодого автора, а М. Шаповал схвально оцінив збірку віршів «На білих островах», який розгледів в авторові «не тільки юність, але й життєву мудрість». В. Горбатюк

включив у роман уривок із рецензії М. Шаповала про вихід книжки юного поета, у якій підкреслювалося, що вона «пахне весною» і, що це «малесенький струмочок, але чистої поезії, якої дуже часто нема у наших старших признаних діалектиків, риторів і філософів» [23, с. 154]. А також зринають образи поетів Володимира Свідзінського, якого П. Богацький знав ще з семінарських часів; Павла Тичини, який потрапив у редакцію «Української Хати» через В. Свідзінського; вченого Павла Зайцева, Олени Журливої, Гната Хоткевича, Миколи Євшана та ін. Також велику увагу приділено, уже раніше згадуваному, О. Неприцькому-Грановському. Тут він розкривається як надійний і щирий товариш П. Богацького, який, виїхавши в Америку, продовжує підтримувати дружні стосунки у вигляді систематичного листування. П. Богацький писав про все, що відбувалося навколо, про друзів, знайомих, як ішли справи з виданням журналу, про труднощі з матеріалами, наголошував на проблемі з передплатниками, на яких трималася «Українська Хата», інколи просив товариша переслати якусь частину грошей на утримання видання. Загалом листи мали сповідальний характер.

Як бачимо, велику роль у цьому розділі відіграють документальні матеріали, які вдало доповнюють та розширюють контекст твору. Зокрема широко залучено листування П. Богацького з Ганною Барвінок, Христею Алчевською, Гнатом Хоткевичем, Ольгою Кобилянською, Михайлом Яцковим, Олександром Неприцьким-Грановським. Епістолярний матеріал підсилює авторський задум панорамно показати суспільно-культурне життя кінця XIX – початку XX століття.

Весь вільний час П. Богацького займала редакційна робота, яка була надто виснажливою. Не зміг він уникнути й чергового арешту. За друк статті «Що таке народ або нація» та оповідання «Коняка» П. Богацького присудили до арешту на два тижні, однак відбув лише сім днів. Після чого знову занурився у свої звичні літературно-видавничі справи. А відтак нагрянула Перша світова війна й П. Богацького було висилено в Наримський край.

Наступний етап життя П. Богацького – слово витісняє меч. У третій частині роману «Меч» йдеться про повернення П. Богацького із заслання, де він пробув майже чотири роки, його призначення у 1917 році на посаду начальника міліції міста Києва і Київського повіту, вкотре зазнає арешту. Тепер арештовують його вже німці та перебуває в ув'язненні до революції у листопаді 1918 року. У відновленій Українській Республіці займає посаду столичного отамана, а коли Директорія залишила Київ, бере участь у боях Корпусу Січових Стрільців, який відступив до Кам'янця-Подільського, де він працював як учений-архіваріус. Власне, про Кам'янецький період життя детально розповідається в останній частині роману «Кам'янець». Тут мовиться про діяльність уряду УНР, заснування І. Огієнком й обрання його ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, який було відкрито у жовтні 1918 року. Письменник вводить образ українського мистецтвознавця й фольклориста, політичного і громадського діяча Костя Широцького. З документальних джерел вміщує його автобіографію, листи до І. Огієнка.

Автор вміло передає атмосферу того часу, політичні настрої, які вирували, неоднозначність у боротьбі за українську державність, порушується проблема самостійної України, дезертирства. Центрами подій стають Київ, Рівне, Кам'янець-Подільський. Привертають увагу розлогі описи міст, на сторінках роману оживає їхня історія, пов'язана з пам'ятками архітектури, скульптурами, особливо, коли йдеться про Кам'янець-Подільський. У Кам'янці П. Богацький продовжує дослідницькі пошуки, відкрив і опублікував чимало цікавих матеріалів з історії революційних рухів в Україні, разом Ю. Липою видавав студентський часопис «Нова Думка». Тут його знову призначили начальником Кам'янецького повіту, що було для нього надто відповідальним, бо ж це там, де він колись бігав босими ногами, робив перші кроки «в люди». Завершується роман захопленням міста більшовиками та втечою П. Богацького за Збруч.

Висновки до 4 розділу.

У романі «Слово і меч» В. Горбатюк відтворює один із важливих етапів у життєвій долі П. Богацького, коли відбувалося його становлення особистості, професійне зростання, військовий вишкіл, участь у революційному русі, довівши розповідь подіями 1920 р. В цілому, образ самого П. Богацького постає цілісним і рельєфним.

РОЗДІЛ V.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ГОРБАТЮКА У ЗСГО

Творчий доробок сучасного подільського письменника Василя Горбатюка у закладах загальної середньої освіти спеціально не вивчається. Однак твори цього автора все ж можуть бути цікаві учням на уроках позакласного читання та літератури рідного краю. За своїм стилем оповідання В. Горбатюка дещо нагадують прозу письменників-шістдесятників, зокрема Євгена Гуцала, Григора Тютюнника, тому актуально проводити паралелі між класичними і сучасними творами, простежувати взаємовпливи та знаходити спільні ознаки. У творах для дітей через прості історії, в яких героями є як образи людей, так і тварин, В. Горбатюк порушує теми дружби, добра, щирості, поваги, навчає любити природу, прислухатися до її звуків, дбати про тварин, бути слухняними та працьовитими, вміти співпереживати, піклуватися про інших, здобувати знання, розуміти недоліки власної поведінки, шліфувати характер, з огляду на це, нижче пропонуємо *розробку уроку позакласного читання на основі збірки оповідань «Хто перший?» В. Горбатюка для учнів 5 класу на тему: «Світ природи і людей в оповіданнях для дітей В. Горбатюка».*

Мета уроку:

- розширити знання учнів про сучасний літературний процес в Україні;
- познайомити із творчістю подільського письменника Василя Горбатюка;
- залучити учнів до самостійної роботи над текстами письменника;
- розвивати мовлення, мислення, увагу, пам'ять;
- уміння робити самостійні висновки;
- виховувати почуття любові до ближнього та навколишнього світу.

Тип уроку: засвоєння нових знань, умінь, навичок.

Форма проведення: розповідь з елементами діалогу та бесіди.

Обладнання: мультимедійна дошка; портрет В. Горбатюка; книжкова виставка творів письменника; ілюстрації до творів.

Епіграф: *«З давніх-давен усе новим і новим поколінням людства книга несе глибокі знання, хвилюючі почуття, неспокій думки».* **В. Горбатюк.**

Використана література: В. Горбатюк *Хто перший?* : оповідання, повість. Городок : Бедріхів Край, 2011. 79 с.

План уроку:

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми, мети позакласного уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності.

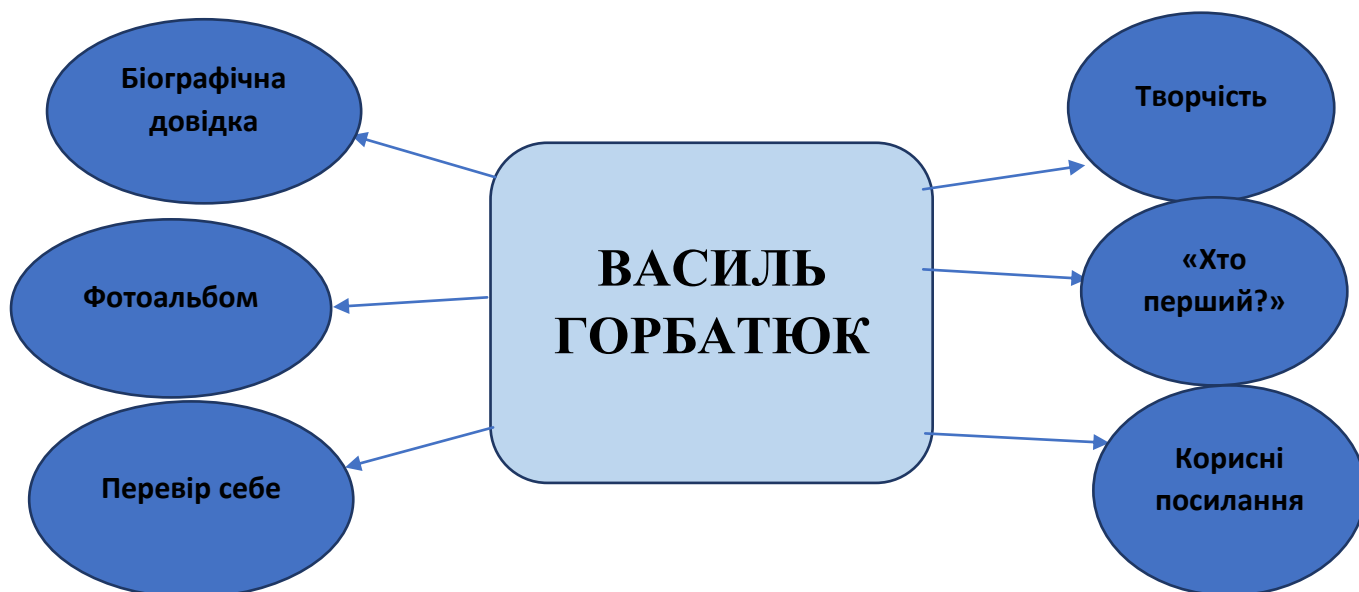
Вступне слово вчителя.

Сучасна українська література відзначається різноманітністю жанрів, використанням нових стилістичних прийомів, збагачується художніми творами широкого спектру охоплених тем.

Письменник з Поділля Василь Горбатюк відомий насамперед своєю художньо-документальною прозою, який осмислює та інтерпретує суспільно-політичні події в Україні кінця XIX – XX століття та на основі документів моделює життєві історії видатних постатей української культури. Однак цікавою сторінкою у творчій біографії письменника є його твори для дітей, що розкривають багато актуальних тем та проблем морально-етичного характеру. На основі збірки оповідань «Хто перший?» спробуємо простежити важливі істини, закладені у художніх творах В. Горбатюка, що стосуються гармонійного розвитку особистості.

☞ Робота з епіграфом (Вчитель читає вислів В. Горбатюка, коментує його, залучає до бесіди учнів).

- 👁️ Створення проблемної ситуації, зокрема розглядаються питання про значення книг у житті людини і їх вплив на розвиток особистості.

III. Вивчення нового матеріалу.

- 👁️ **Розповідь учителя про життя і творчість Василя Горбатюка.**

Вчитель демонструє дітям мультимедійну презентацію, що розповідає про життя В. Горбатюка та його зацікавлення письменством.

Народився Василь Горбатюк 1 січня 1956 року у селі Гнатівці Хмельницького району Хмельницької області у простій селянській родині. Батьки працювали у сільському колгоспі.

- Закінчив Черноострівське професійне технічне училище.
- Працював токарем на Хмельницькому заводі тракторних агрегатів, згодом бібліотекарем у Гнатівцях.
- Навчався на філологічному факультеті Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (1977 – 1981 рр.).

- Працював журналістом у багатьох періодичних виданнях (Кам'янець-Подільській районній газеті «Прапор Жовтня» (нині – «Край Кам'янецький») та у хмельницьких виданнях – «Корчагінець», «Ровесник» тощо.)

З 2006 року і дотепер очолює Хмельницький обласний літературний музей.

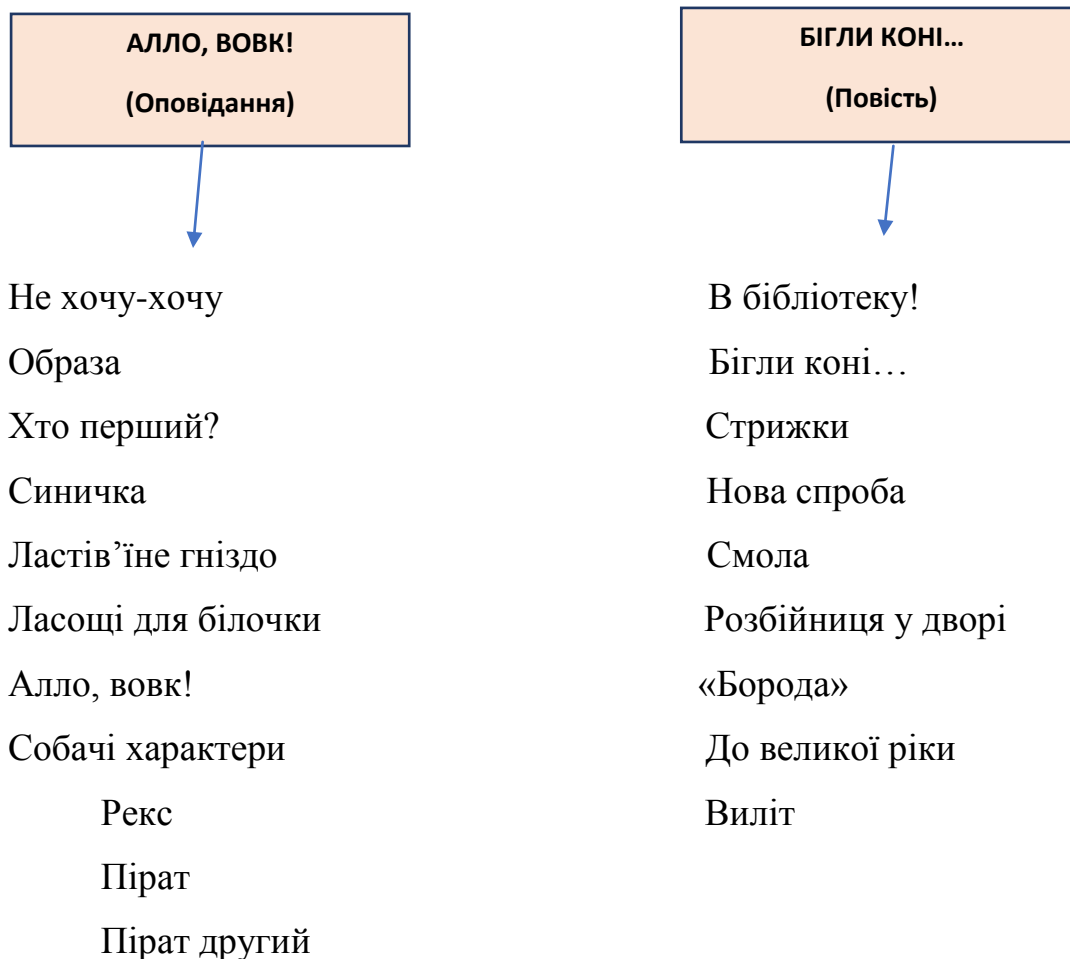
Входив Василь Горбатюк у літературу як автор творів для дитячої та юнацької аудиторії. Письменник виростав разом зі своїми читачами і вже в 1990-х – 2000-х роках заявив про себе серйозною художньо-документальною прозою.

Творчі здобутки Василя Горбатюка

- **Збірки оповідань:** «Ясен-дерево» (К., 1983), «Золоті кораблі» (К., 1986), «Де починається Гольфстрім» (Хмельницький, 2000), «Ласощі для білочки» (Хмельницький, 2002), «Безголов'я» (Кам'янець-Подільський, 2008), «Птиці над нами» (Кам'янець-Подільський, 2016), «Кринична вода» (2017).
- **Книга розповідей** про подільські шляхи українських письменників «З-під трави забуття» (Хмельницький, 2011), «У слові – назавжди» (Хмельницький, 2019).
- **Збірка художньо-документальних творів** «Тенета 30-х» (2003).
- **Збірка краєзнавчих нарисів** місцевих громад Деражнянського району «Місцеве самоврядування Хмельниччини» (у співавторстві) (Хмельницький, 2003).
- **Історіографічне дослідження** у співавторстві з буковинським істориком Нестором Мизаком «За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА» (Чернівці, 2006).
- **Повісті** «Бігли коні» (Хмельницький, 1996), «Косовиця» (Дзвін, 2002), «Благодійник» (Дзвін, 2004).
- **Романи** «Кручі» (Кам'янець-Подільський, 2008), «Ще настане ваша пора» (Хмельницький, 2012), «Слово і меч» (Київ, 2013), «Вигнані з раю» (Кам'янець-Подільський, 2019) та ін.

👁 Знайомство із збіркою «Хто перший?» В. Горбатюка.

Композиція збірки

IV. Опрацювання навчального матеріалу.

Слово вчителя.

Дедалі частіше українська література збагачується цікавими книгами для дітей, ширшає коло авторів. У своїх оповіданнях, спрямованих на дитячу та підліткову аудиторію, Василь Горбатюк привертає увагу до багатьох важливих і актуальних проблем: виховання у сім'ї, навчання, дорослішання, взаєморозуміння між однолітками, добра, співчуття та бережливе ставлення до тварин і світу природи тощо.

Учитель апелює до конкретних творів, на прикладі яких простежує ту чи ту проблему, порушену автором. До роботи залучаються також учні, які у класі разом з вчителем, наприклад, читають вголос оповідання «Хто

перший?»), символічну назву якого успадкувала однойменна збірка оповідань В. Горбатюка.

- 1) З'ясовується визначення, що таке «оповідання», які його основні ознаки та особливості.
- 2) Далі коментують зміст твору; характеризують образи (Тетянки, Марійки, Ромчика); дають власну оцінку ситуації, про яку мовиться в оповіданні; міркують на тему першості. Учитель ставить учням питання:
 - ✓ Хто з дітей хотів першим прибігти до куща смородини?
 - ✓ Чому Ромчику не вдалося перебігти дівчат?
 - ✓ Що порадила бабуся хлопчику, коли він засмутився через свою невдачу?
 - ✓ Хто першим нарвав ягід і наповнив ними свою посудину?

Учитель підсумовує: потрібно не лише хотіти щось зробити, а ще й коли до свого прагнення докласти трохи зусиль, – обов'язково отримаєш бажане.

- 3) Аналіз оповідань під збіркою назвою «Собачі характери» («Рекс», «Пірат», «Пірат Другий»). Учні заздалегідь прочитали твори, коментують фрагменти, що найбільше їх вразили, відповідають на поставлене вчителем питання:
 - ✓ У чому полягає різниця між трьома собаками – Рексом, Піратом, Піратом Другим?
 - ✓ Що можна виокремити спільне між зображеними тваринами і справжніми людьми?

Робота з текстом:

Завдання на дошці:

Запишіть позитивні і негативні риси характеру образів-персонажів:

РЕКС -

ПІРАТ -

ПІРАТ ДРУГИЙ -

- 4) Учитель акцентує увагу на проблемі дитячого виховання на основі гумористичного оповідання «Алло, вовк!». Вчитель веде розмову з учнями про те, як їхні батьки вирішують проблему непослуху своїх чад. Далі звертаються до тексту «Алло, вовк!». Учні висловлюють власні міркування про особливості характеру Ромчика; оцінюють його поведінку; пояснюють назву твору; порівнюють літературного героя із собою; з'ясовують комічні фрагменти.

V. Систематизація та узагальнення вивченого матеріалу

Запитання для обговорення:

- Яке враження на вас справили твори Василя Горбатюка?
- Який образ-персонаж вам сподобався найбільше та чому?
- Якби вам довелося перевтілитися в один із образів, змальованих письменником, який ви б обрали?
- Чого навчають оповідання письменника?

VI. Підсумок уроку

У рамках шкільного курсу з української літератури у 5 класі важливо пробудити в учнів інтерес до читання, навчити їх самостійно мислити, вміти аналізувати прочитане, виявляти порушені автором проблеми, обмірковувати їхнє вирішення, аргументувати власні думки та брати участь у полеміці.

Для ефективного проведення нашого уроку було використано окремі методи і прийоми опрацювання навчального матеріалу. Зокрема творчого читання, коли учні на уроці вголос прочитували текст оповідання; бесіди вчителя; евристичної бесіди, у ході якої обговорювалися важливі питання, пов'язані із з'ясуванням рівня розуміння художнього твору; робота з картками та на дошці тощо.

Висновки до 5 розділу.

Отже, тематично розмаїті художні твори для дітей Василя Горбатюка актуальні для вивчення на уроках позакласного читання, особливо, коли

йдеться про літературу рідного краю. В учнів збагатиться уявлення не лише про сучасну українську літературу, а й на прикладі розглянутих творів дізнаються багато цікавих історій та поринуть в неоднозначні ситуації з життя звичайних хлопчиків і дівчаток, навчаться пізнавати себе й довколишній світ.

ВИСНОВКИ

Як показують результати нашого дослідження, художня творчість сучасного подільського письменника Василя Горбатюка характеризується жанрово-тематичною розмаїтістю та ідейно-проблемною спрямованістю. З огляду на скупі біографічні відомості про В. Горбатюка, ми спробували узагальнити доступну інформацію та скласти цілісний літературний портрет письменника. Вдалося з'ясувати, що літературою В. Горбатюк зацікавився ще у дитячі роки, коли робив перші проби пера. Натомість справжнє відчуття слова та потреба фіксувати на папері цікаві роздуми, сюжети, які постійно крутилися в голові, посилювалися під час навчання у Кам'янець-Подільському педінституті. Знайомство із творчістю Є. Гуцала, Г. Тютюнника визначило подальший творчий напрям, у якому розвивав себе письменник. Творчість письменника розвивається у руслі класичної літературної традиції, оскільки у Горбатюка-прозаїка все ж домінує реалістичне осмислення дійсності. Журналістика, музейна справа – це ті сфери діяльності, які розширили творчі напрями В. Горбатюка. Система ціннісних орієнтирів майстра художнього слова базується на національній основі, оскільки українська історія, розвиток письменства та культури в цілому є визначальними орієнтирами для художнього змалювання та наукового дослідження.

В останні десятиліття письменник все більше захоплюється вивченням документальних матеріалів, які стосуються життя і творчості українських письменників, які тим чи іншим способом були пов'язані з подільським краєм. Як наслідок багаторічної роботи з архівними документами, з'явилися художньо-документальні твори про письменника, журналіста, літературознавця і редактора Павла Богацького, зокрема діяльність журналу «Українська Хата» (1909 – 1914); поета, драматурга, актора Миколу Чирського, що засвідчують глибокі знання В. Горбатюка з історії літератури не тільки Поділля, але й усієї України.

Постійна робота з музейними, архівними та бібліотечними фондами увінчалася цінними знахідками, зокрема у київському архіві В. Горбатюк виявив рукопис роману Івана Дніпровського «Столиця республіки» (про Кам'янець-Подільський у 1919-1920 роки), який згодом оприлюднив у журналі «Київ», уклав в один твір та підготував до друку спогади Микити Годованця, крім цього, написав низку статей про Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Олену та Михайла Теліг, Уласа Самчука, Юрія Горліса-Горського та ін.

Аналіз літературно-критичних джерел показав, що наразі бракує фахових публікацій, які узагальнювали б з літературознавчої чи мовознавчої точки зору особливості літературного доробку письменника. Здебільшого опубліковані матеріали про творчі здобутки В. Горбатюка мають популяризаторський характер та лише в загальних рисах висвітлюють окремі аспекти художньої творчості українського літератора.

В. Горбатюк як письменник працює у жанрі малої прози та великих прозових форм. Творчий феномен письменника розкривається через опрацювання автором як серйозних тем, так і тих, що стосуються дитячої та підліткової аудиторії. Більшість творів для дітей було написано у 1980–1990-х рр. Загалом письменник у дитячій прозі декларує культурні та моральні цінності, виховує у найменших читачів почуття добра, любові, поваги, щирості та справедливості. Акцентуючи на морально-етичних проблемах, В. Горбатюк порушує чимало актуальних питань, пов'язаних із вихованням у сім'ї, взаєморозумінням між однолітками, вмінням відповідати за свої вчинки та співчувати й співпереживати. Зчаста письменник занурюється у психологію своїх героїв, розкриває особливості їхнього внутрішнього світу.

Характерними рисами стильових особливостей малої прози В. Горбатюка, є використання принципу «суб'єктної розповіді», символізації, наявності позасюжетних елементів, зокрема портретних характеристик героїв, колоритних описів природи, тварин, широке використання епітетів, порівнянь, застосування прийому алюзії, біографічних фактів із життя

відомих людей, наприклад, в оповіданні «Голубко сизокрила...» прототипом головного героя постає реальна особа письменника – Микола Мачківський.

Проблемно-тематичне ядро малої прози В. Горбатюка охоплює широке коло питань суспільного та інтимного характеру: злиденного життя, дитячого сирітства у мирний після війни час, ніжних і трепетних почуттів першого кохання, подружньої зради, розлучення та переселення, навчання тощо. До речі, тема стосунків у сім'ї (чоловіка і дружини, батьків і дітей), особливо у повістевій творчості, є наскрізною. Життя героїв, як правило, розкривається через соціальний та побутовий вимір з помітним акцентуванням на морально-духовних якостях змальованих персонажів.

У художньо-документальному романі «Слово і меч» В. Горбатюк інтерпретує життєву долю П. Богацького, майстерно вплітає у сюжетну канву твору архівні матеріали, зокрема залучає листування відомих діячів, що передає атмосферу національно-визвольного руху українського народу 1917-1920 рр., літературне та наукове життя Поділля.

Сюжетно-композиційна структура роману «Слово і меч» охоплює чотири розділи: «Проба Сил», «Українська Хата», «Меч», «Кам'янець», кожен з яких відображає певний етап у житті і творчості Павла Богацького. Перебіг подій роману співвідноситься з особистим часом П. Богацького та охоплює період від кінця XIX ст. до 1920 року. Основними стильовими ознаками роману є інформаційна насиченість й тематична розгалуженість. У сюжетну канву твору письменник уводить образи відомих діячів культури того часу, зокрема Олександра Неприцького-Грановського, Микити Шаповала, Грицька Чупринки, Сергія Полуяна, Максима Рильського, Костя Широцького та ін. Зокрема залучає мемуарний матеріал – листування П. Богацького з Ганною Барвінок, Христею Алчевською, Гнатом Хоткевичем, Ольгою Кобилянською, Михайлом Яцковим, Олександром Неприцьким-Грановським, а також автобіографію Костя Широцького, його листи до І. Огієнка. Варто підкреслити, епістолярій підсилює авторський задум панорамного показу суспільно-культурного життя кінця XIX – початку XX

століття. З позасюжетних елементів у романі наявні вставки віршів українських письменників початку ХХ століття. Усе це якнайглибше розкриває історію українського національного руху, його прояви у різних формах та напрямках, а головню показано нове покоління борців за національну справу, що відіграли помітну роль у розвитку українського письменства.

Як бачимо, творчий доробок В. Горбатюка, насамперед його художньо-документальні твори цінні тим, що занурюють читацьку аудиторію в актуальні теми становлення українського державотворення, тому займають окрему нішу в сучасній українській літературі та продовжують класичну традицію її творення й заслуговують на краще поцінування і визнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архіви / Зібрав Л. Богацький. Сідней, 2003. 432 с.
2. [Б. п.] Зустріч із письменником Василем Івановичем Горбатюком [Електронний ресурс]. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/zustrich-iz-pysjmennykom-vasylem-ivanovychem-ghorbatjukom.html> (дата звернення 26.06.2021).
3. [Б. п.] Літературна година «Світ добра і правди Василя Горбатюка» [Електронний ресурс]. Центральна бібліотека Віньковецької селищної ради. URL: http://vinkivci-crb.at.ua/news/literaturna_godina_svit_dobra_i_pravdi_vasilja_gorbatjuka/2016-01-06-240 (дата звернення 24.06.2021).
4. [Б. п.] Молоді таланти – майбутні атланти [Електронний ресурс]. Подолянин. 2013. 14 червня. URL: <http://podolyanin.com.ua/culture/9215/> (дата звернення 26.06.2021).
5. [Б. п.] «Стривожені зорі» Харитона Бородая [Електронний ресурс]. Буковинський центр культури і мистецтва. URL: <http://bukcentre.cv.ua/index.php/novini-z-rajoniv/vizhnichchina/612-strivozheni-zori-kharitona-borodaya.html>
6. [Б. п.] Творчість Василя Горбатюка – дітям [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва. URL: http://www.oub.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=362:2014-04-30-14-06-37&catid=1:2009-06-18-22-36-14&Itemid=26 (дата звернення 26.06.2021).
7. Василю Горбатюку – 60! *Подільські вісті*. 2016. 6 січ. № 1-2. С. 3.
8. Василь Горбатюк – новий лауреат обласної премії з публіцистики ім. Дмитра Прилюка. *Проскурів*. 2016. 19 трав. № 19. С. 14.
9. Василь Горбатюк // Літератори Хмельниччини : довід. обл. орг. Спілки письменників України. Хмельницький, 1997. С. 13.

10. Василь Горбатюк // Літературна Хмельниччина ХХ століття : хрестоматія / упоряд. М.Ф. Федунець. Хмельницький, 2005. С. 538.
11. Василь Горбатюк: прозаїк, журналіст // Хмельницький в іменах. Прозаїки. Поети. Журналісти : довід. / уклад. : В.А. Дмитрик, Є.В. Семенюк. Хмельницький, 2006. С. 42.
12. Василь Горбатюк: прозаїк, літературознавець // Письменники Хмельниччини : довід. Хмельниц. обл. орг. Нац. спілки письменників України. Хмельницький, 2014. С. 9.
13. Войтович В. Українська міфологія. Вид. 5-те. Київ : Либідь, 2017. 664 с.
14. Горбатюк В. Безголов'я : повісті, оповідання. Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2008. 240 с.
15. Горбатюк В. Бігли коні... : повість. Хмельницький, 1996. 32 с.
16. Горбатюк В. Вигнані з Раю : худож.-докум. роман. Кам'янець-Подільський : Рута, 2019. 184 с.
17. Горбатюк В. Де починається Гольфстрім : повість, оповідання. Хмельницький, 2000. 80 с.
18. Горбатюк В. З-під трави забуття : Подільські шляхи українських письменників / ред. М. Мачківський. Хмельницький : Поліграфіст-2, 2011. 222 с.
19. Горбатюк В. Кринична вода : оповідання. Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2017. 128 с.
20. Горбатюк В. Кручі : роман-літопис у зводах. Кам'янець-Подільський : Мошак М. І., 2008. 568 с.
21. Горбатюк В. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Деражнянського району /В. І. Горбатюк, П. Я. Слободянюк. Хмельницький : Поділля, 2003. 768 с.
22. Горбатюк В. Птиці над нами : повісті, оповідання. Кам'янець-Подільський : Рута, 2016. 272 с.
23. Горбатюк В. Слово і меч : роман. Київ : Ярославів Вал, 2013. 512 с.

24. Горбатюк В. Тенета 30-х : художньо-документальна проза. Хмельницький : Міська друкарня, 2003. 95 с.
25. Горбатюк В. У слові – назавжди. Поділля в письменницьких долях: повісті, оповідання. Хмельницький : Цюпак А. А., 2019. 252 с.
26. Горбатюк В. Хто перший? : оповідання, повість. Городок : Бедрихів Край, 2011. 79 с.
27. Горбатюк В. Ще настане ваша пора : документальний роман. Хмельницький : Поліграфіст-2, 2012. 368 с.
28. Горбатюк В. Золоті кораблі : оповідання. Київ : Веселка, 1986. 36 с.
29. Грищук Б. Про творчість Василя Горбатюка [відгук] [Електронний ресурс]. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=454#gsc.tab=0 (дата звернення 23.06.2021).
30. Грищук Б. Хто шукає – знайде. *Жовтень*. 1984. № 8. С. 114 – 115.
31. Грушанська Д. Вистрілити віршем. Зустріч з українським письменником Василем Горбатюком [Електронний ресурс]. Газета «Студентський меридіан». URL: <https://meridian.kpnu.edu.ua/?p=14624> (дата звернення 25.06.2021)
32. Дігай Т. А що сказав би Гамлет. *Проскурів*. 2018. 22 берез. С. 15.
33. Дмитрик В. Василь Горбатюк – лауреат премії імені Дмитра Прилюка. *Подільські вісті*. 2016. 26 трав. № 58-59. С. 2.
34. Добровольський В. Шевченко йде дорогами доби. *Проскурів*. 2014. 20 березня. № 11. С. 14.
35. Загороднюк В. У пам'яті назавжди [рецензія]. *Слово і час*. 2020. №6 (714). С. 114–117.
36. Золоті кораблі Василя Горбатюка : біобібліогр. покажч. / Упр. культури, туризму і курортів Хмельниц. облдержадмін., Хмельниц. обл. б-ка для дітей; уклад. : О. А. Суховірська, С.І. Кухар, Л. В. Марчук. Хмельницький : [б. в.], 2006. 58 с.

37. Красуцький М. Життєве і творче кредо Василя Горбатюка. *Край Кам'янецький*. 2016. 7 січ. С. 5.
38. Красуцький М. Його світ добра і правди. *Подільські вісті*. 2006. 1 січ. С. 2.
39. Красуцький М. Світ добра і правди. Василю Горбатюку – 50 [Електронний ресурс]. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=454#gsc.tab=0 (дата звернення 24.06.2021).
40. Кульбовський М. З Подільського кореня: книга п'ята // З подільського кореня. Хмельницький : Цюпак, 2009. С. 236.
41. Лавренюк В. Презентація роману В. І. Горбатюка «Слово і меч» [Електронний ресурс]. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9sgx9Wg9-zwJ:nbu.gov.ua/j-pdf/npkpnuiobk_2015_4_65.pdf+&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
42. Літературна сторінка. *Проскурів*. 2016. 17 берез. № 10. С. 15-16.
43. Мачківський М. Чи стане Віталік вершником. *Літературна Україна*. 1997. 25 верес. С. 4.
44. Мизак Н., Горбатюк В. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Кн. 5. Чернівці : Букрек, 2006. 352 с.
45. Нагорний Я. Творчість П. Богацького в контексті зародження українського модернізму [Електронний ресурс]. URL: http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/8681/ZBR%202017_%D0%A2%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D1%96%D1%81%D1%82%D1%
46. Облогін П. Виростати громадянами. *Подільські вісті*. 1992. 23 трав.
47. Письменники Хмельниччини: довідник // Письменники Хмельниччини. 2014. С. 1-32.

48. Рарицький О. Художньо-документальна проза як метажанр: проблема рецепції та інтерпретації, особливості вияву й функціонування. *Слово і час*. 2014. №11. С. 37–48.
49. Савчук Р. Оповідач як організаційна домінанта оповідного простору художнього тексту (на матеріалі художніх творів Ф. Саган) [Електронний ресурс]. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 22. 2011. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:L6vcrHAjEyMJ:irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Nvkyu_2011_22_13.pdf+%&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
50. Салій І. Що віщують «Птиці над нами» Василя Горбатюка [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2016. 21 квітня. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2016/04/21/%d1%89%d0%be-> (дата звернення 24.06.2021).
51. Сваричевський А. Тяжіє до сільської тематики // Сваричевський А. *Проскурів літературний : від давнини до сучасності*. Хмельницький, 1998. С. 146.
52. Серія «Видатні особистості Хмельниччини» // Члени Національної спілки письменників України: Хмельницька область. 2019. С. 3–228. Біобібліографічний довідник.
53. Стучінська К. «Не роман – щось більше...». *Сімейна газета*. 2020. 22 жовт. №43. С. 16.
54. Теленько Б. До літературного портрета Василя Горбатюка [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2015. 30 грудня. №52. С. 15. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2015/12/31/%d0%b4%d0%be> (дата звернення 24.06.2021).
55. Теленько Б. Остання криївка: на Хмельниччині знайдено криївку з архівами УПА [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2018. 8 травня. URL:

<https://proskuriv.khm.gov.ua/2018/05/08/%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b0>

(дата звернення 24.06.2021).

56. Українська хата (часопис) [Електронний ресурс]. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%85%D0%B0%D1%82%D0%B0_\(%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%85%D0%B0%D1%82%D0%B0_(%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81))
57. Фарина І. Знайти найцінніше у течії думки Василя Горбатюка [Рецензія] / В. Горбатюк. Птиці над нами. – Повісті, оповідання. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута». 2016. – 272 с. [Електронний ресурс]. Золота пектораль. 2016. 23 вересня. URL: <http://zolotapektoral.te.ua/%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D1%82%>
58. Фарина І. Знайти найцінніше у течії думки. *Подільські вісті*. 2016. 18 жовт. С. 4.
59. Федунець М. Горбатюк Василь Іванович // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31021 (дата звернення 23.06.2021).
60. Філіпенко З. Василь Горбатюк. У час життєвої рівноваги. *Прибузька зоря*. 2016. 18 лют. С. 7.
61. Швець П. Про творчість Василя Горбатюка [відгук] [Електронний ресурс]. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=454#gsc.tab=0 (дата звернення 23.06.2021).
62. Швець П. У пошуках свого героя. *Київ*. 1986. № 5.
63. Шкаровська І. Про творчість Василя Горбатюка [відгук] [Електронний ресурс]. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=454#gsc.tab=0 (дата звернення 23.06.2021).

64. Яворівський В. Про творчість Василя Горбатюка [відгук] [Електронний ресурс]. URL: https://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=454#gsc.tab=0 (дата звернення 23.06.2021).
65. Яніцька Н. Коли мрія стає дійсністю [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2021. 4 лютого. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2021/02/04/%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b8> (дата звернення 24.06.2021).
66. Ящишен А. У Літературному музеї презентували повстанські артефакти [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2018. 11 травня. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2018/05/11/%d0%b2> (дата звернення 24.06.2021).
67. Ящишен А. Чим займалися українські націоналісти в Проскурові в роки окупації? [Електронний ресурс]. *Проскурів*. 2019. 24 січня. URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2019/01/24/%d1%87%d0%b8%d0%bc/> (дата звернення 24.06.2021).

АНОТАЦІЯ

Остафійчук Інга

Жанрово-стильові особливості художньої прози Василя Горбатюка.

Чернівці, 2021. 85 с. Рукопис.

Магістерське дослідження присвячено комплексному аналізу художнього доробку В. Горбатюка в жанрово-стильовому та проблемно-тематичному аспекті.

У магістерській роботі, зокрема у першому розділі подано біографічні факти про В. Горбатюка, розкрито основні етапи його творчого становлення, простежено впливи щодо манери письма, виявлено особливості художньо-естетичних пошуків письменника. Для розкриття теми об'єктом дослідження стали літературно-критичні матеріали про життя і творчість В. Горбатюка, а також художні твори письменника, зокрема роман «Слово і меч». Аналіз публікацій про письменника показав, що в сучасному українському літературознавстві відсутні наукові праці, які б розкривали та узагальнювали творчі здобутки В. Горбатюка.

У другому розділі зроблено акцент на дослідженні стильових особливостей малої прози В. Горбатюка, схарактеризовано проблемно-тематичні аспекти оповідань для дітей. Третій розділ узагальнює своєрідність повістєвої творчості письменника.

Четвертий розділ дипломної роботи спрямований на поглиблений аналіз художньо-документальної прози В. Горбатюка на матеріалі роману «Слово і меч». На конкретному художньому матеріалі з'ясовано документальну основу твору, деталізовано на характері та змістовому наповненні уведеного автором листування відомих діячів української культури початку ХХ століття, досліджено авторські характеристики видатних постатей українського письменства, визначено структурні елементи роману, що відбивають окремі етапи життєвої і творчої долі головного героя роману – Павла Богацького.

Ключові слова: оповідання, повість, роман, стильовий, документальний, листування, дитячий, позасюжетний.

ABSTRACT

Inga Ostafiychuk

Peculiarities of genre and style in Vasyl Horbatiuk's prose. Chernivtsi City, 2021. 85 p. Manuscript.

Master's study has been dedicated to a comprehensive analysis of works by V.Horbatiuk within genre-style and problem-theme aspect.

In the Master's thesis, in Chapter I in particular, biographical information about V.Horbatiuk is presented, main stages of his development as a writer are shown, impacts on his pencil have been traced, peculiarities of the writer's literary and aesthetic search have been revealed. To expand on the topic, the object of work has been based on literary and critical materials about life and creative work of V.Horbatiuk, also author's fiction, namely the novel "Word and Sword". The analysis of the writer's publications showed that in the state-of-the-art Ukrainian literary criticism there are no research papers which would disclose and generalize V.Horbatiuk's achievements in literature.

In Chapter II special emphasis is given to study of style of V.Horbatiuk's flash fiction, problem and theme aspects of children's short stories have been determined. In Chapter III distinctness of the writer's narratives has been generalized.

Chapter IV is focused on the in-depth analysis of V.Horbatiuk's fiction and non-fiction basing on the novel "Word and Sword". Having taken a particular literary work as a basis, non-fiction background of work has been brought to light, having studied character and content of correspondence between famous Ukrainian men of letters in the early XX century, implemented by the author, the details have been given, the author's descriptions of outstanding figures of Ukrainian literature have been studied, structural elements of the novel which reflect each stage of life

and creative activity of the main character of the novel, Pavlo Bohatskyi, haven determined.

Key words: short story, narrative, novel, style, non-fiction, correspondence, for children, digression.